

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО КОРУПЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

***Извештај од проектот „Програма за набљудување на судски
предмети во врска со корупцијата во Република Македонија“***

Скопје, февруари 2010

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО КОРУПЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Извештај од проектот „Програма за набљудување на судски предмети во
врска со корупцијата во Република Македонија“

Издавач: Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“

Уредник: м-р Славица Димитриевска, програмски директор/
координатор на проект

Автор: проф. д-р Гордан Калајџиев

Имплементатор на проектот: Коалиција „Сите за правично судење“

Соработници: асс. м-р Дивна Илиќ
асс. м-р Бобан Мисоски
Даниел Митковски- проектен асистент

Рецензент: проф. д-р Љупчо Арнаудовски

Лектура: Тамара Буштреска

Дизајн и печат: 2ри Август С, Штип

Тираж: 300

**Koninkrijk
der Nederlanden**

Содржина

1. Вовед и методолошки појаснувања за истражувањето	5
1.1 Причини за спроведување на истражувањето	5
1.2 Цели на истражувањето	6
1.3 Судските постапки за кривични дела од областа на корупцијата	6
1.4 Инструмент за истражување	7
2. Анализа на резултатите од набљудувањето на предметите од областа на корупцијата во 2009-та година	8
2.1 Општи податоци за набљудуваните предмети	9
2.2 Профил на сторителите на кривичните дела од областа на корупцијата	11
2.3 Истрага	15
2.4 Мерки за обезбедување присуство во текот на кривичната постапка	20
2.5 Одземање на предмети	25
2.6 Контрола на обвинението	26
2.7 Главен претрес	27
2.8 Докази	33
2.9 Право на одбрана	35
2.10 Судаење во разумен рок	39
2.11 Правично судаење	42
2.12 Пресуда и казнена политика	46
2.13 Заклучоци и препораки	56
3. Извадок од рецензијата на проф. д-р Љупчо Арнаудовски	61
4. Користена литература	64

Список на најчесто употребувани кратенки

ЕКЧП - Европска конвенција за човекови права

ЕСЧП - Европски суд за човекови права

КЗМ - Кривичен законик на Република Македонија

МВР - Министерство за внатрешни работи

МПГПП - Меѓународен пакт за човекови и политички права

ОБСЕ - Организација за безбедност и соработка во Европа

УРМ - Устав на Република Македонија

ЗКП - Закон за кривична постапка на Република Македонија

Вовед и методолошки појаснувања за истражувањето

Проектот „Програма за набљудување на судските предмети во врска со корупцијата во Република Македонија“ веќе втора година се реализира низ судовите на Република Македонија. Самиот проект е заснован врз податоците добиени од набљудувањето на судските постапки за дела од областа на корупцијата, што ни овозможи да дојдеме до сознанија за почитувањето на стандардите за фер и правично судење при постапувањето на судиите – кривичари по предметите од областа на корупцијата, а воедно и да направиме анализа за тоа како македонското судство се справува со корупцијата.

Причини за спроведување на истражувањето

Причините поради кои се одлучивме за спроведување на проектот се проблемите кои постојат во Република Македонија во справувањето со овој вид криминал, почнувајќи од откривањето на коруптивните кривични дела, постапката во јавното обвинителство и особено, почитувањето на одредбите од Законот за кривична постапка, како и почитувањето на стандардите за фер и правично судење при спроведувањето на судските процеси од овој вид.

Проектот „Програма за набљудување на судски предмети во врска со корупцијата во Република Македонија“ е всушност продолжување на проектот од 2008 година на кој му претходеше шестмесечна пилот фаза именувана како „Проценка на потребата за развој на програма за набљудување на судски постапки во врска со корупцијата во Република Македонија“, која се реализираше во текот на 2007 година од страна на Коалицијата „Сите за правично судење“ во соработка со НВО „Транспарентност- Нулта Корупција“. Во рамките на овој пилот проект беше извршено дефинирање на криминалните дела поврзани со корупцијата од аспект на легислативата и судската пракса, а со него се овозможи и на површина да бидат исфрлени повеќе проблеми што органите на казниот прогон ги имаат при справувањето со делата од областа на корупцијата. Воедно беа собрани и емпириски материјали кои послужија како плодна база за понатамошен мониторинг на случаи поврзани со корупцијата. Токму затоа Коалицијата „Сите за правично судење“, збогатена со претходното искуство, го продолжи набљудувањето на судските предмети од овој вид и во текот на 2009 година со цел подлабоко и сеопфатно да го процени капацитетот на судството и постапувањето на судиите при спроведување на судските предмети од областа на корупцијата, и да направи еден вид компаративна анализа со претходно констатираното. Препораките кои произлегуваат од ова истражување ќе придонесат во јакнењето на капацитетите на судството, судската независност и ефикасност, а воедно и ќе дадат свој придонес во борбата против организираниот криминал и корупцијата.

Цели на истражувањето

Целта на ова истражување е:

- Да се анализираат резултатите добиени од набљудувањето на судските предмети во врска со коруптивните кривични дела,
- Да се утврди профилот на носителите (сторителите) на коруптивните кривични дела,
- Да се разгледаат детално сите фази на судската постапка,
- Да се утврди должината на судските постапки како и причините за нивното оддолжување,
- Да се направи анализа за почитувањето на стандардите за фер и правично судење, како и
- Да се добијат подетални информации за казнената политика на судовите преку анализа на структурата на сторените кривични дела.

Од препораките кои ќе произлезат по анализите направени врз основа на ова истражување ќе можат да бидат преземени и конкретни мерки во борбата против корупцијата, а ќе се придонесе и во решавање на сериозните проблеми (како отсуството на независност и слабата ефикасност на судството, на пример), што оди во насока на имплементирањето на препораките од Европската комисија и претставува еден од условите за влез на земјата во Европска Унија.

Судските постапки за кривични дела од областа на корупција

Во рамките на истражувањето¹ беа вклучени судските постапки за кривични дела од областа на корупцијата² набљудувани во девет основни судови во Република Македонија и тоа: Скопје, Велес, Кавадарци, Струмица, Битола, Охрид, Кочани, Штип и Тетово.

¹ Истражувањето опфати податоци од предмети набљудувани во периодот 01.04.2009-31.12.2009

² Со дефиницијата за корупција конституирана во рамките на проектот „Проценка на потребата за развој на програма за набљудување на судски постапки во врска со корупцијата во Република Македонија”, реализиран во текот на 2007 година, опфатени се 24 кривични дела и тоа - Поткуп при избори и гласање, Измама, Измамување на купувачи, Неовластено примање подароци, Лажен стечај, Предизвикување стечај со несовесно работење, Злоупотреба на постапката за стечај, Оштетување или повластување на доверители, Перење пари и други приноси од казниво дело, Измама при работење со хартии од вредност и удели, Оддавање и неовластено прибавување деловна тајна, Злоупотреба на службена должност и овластување, Проневера во служба, Измама во службата, Послужување во службата, Примање на поткуп, Давање на поткуп, Противзаконито посредување, Прикривање на потекло на несразмерно стекнат имот, Оддавање службена тајна, Злоупотреба на државна, службена или воена тајна, Фалсификување на службена исправа, Противзаконита наплата или исплата и Незаконито влијание врз сведоци

Инструмент за истражување

Овој дел на истражувањето се спроведе врз основа на однапред подготвен инструмент – прашалник за набљудување составен од 64 прашања. Воедно, постоеше и можност при пополнување на прашалникот, набљудувачите (тим од правници со претходно искуство во набљудување на овој вид кривични дела), да наведат свои забелешки и специфичности во однос на конкретниот предмет, односно набљудуваното рочиште.

Во содржинска смисла прашалникот беше конституиран на начин што овозможи да се добијат информации за посебните сегменти од предметот на истражувањето:

- ◆ Пред кој суд и кај кој судија се води предметот,
- ◆ Датумот кога се врши набљудувањето, времетраење на рочиштето, како и кое рочиште е по ред за конкретниот предмет,
- ◆ Податоци за обвинетиот,
- ◆ Кривичното дело и опис на конкретниот случај за кој се води постапката,
- ◆ Дали е спроведена истражна постапка/и доколку е, колку време траела истрагата,
- ◆ Кога е поднесен обвинителниот акт и дали е поднесен приговор за истиот,
- ◆ Временски интервал од поднесувањето на обвинителниот акт до закажување на првото судско рочиште,
- ◆ Дали е изречена мерка притвор/ доколку е изречена, на која основа е изречена и времетраење на притворот,
- ◆ Присуство на потребните лица на главниот претрес, како и податоци дали и кои мерки се изречени за обезбедување присуство на обвинетите,
- ◆ Податоци во колку случаи се суди во отсуство или е издадена наредба за приведување,
- ◆ Условите во кои се одвива судењето,
- ◆ Текот на доказната постапка пред судот,
- ◆ Случаи во кои се барало вештачење, какво вештачење, на чиј предлог и кога била дадена наредбата за вештачење,
- ◆ Причини за одложување на судските постапки,
- ◆ Податоци за пресудата (кога е објавена пресудата, видот на пресудата и на кривичната санкција, дали судот одлучил за одземање на имотна штета или изрекол мерка за конфискација на имот),
- ◆ Временскиот интервал од отпочнувањето на судската постапка до објавување на пресудата.

Покрај погоренаведениот прашалник, на набљудувачите им беше даден и втор прашалник со дополнителни прашања, врз основа на кој тие требаше да дадат мислење поврзано со конкретен предмет кој претходно бил веќе подложен на повеќемесечно набљудување.

АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА ПРЕДМЕТИТЕ ОД ОБЛАСТА НА КОРУПЦИЈА ВО 2009

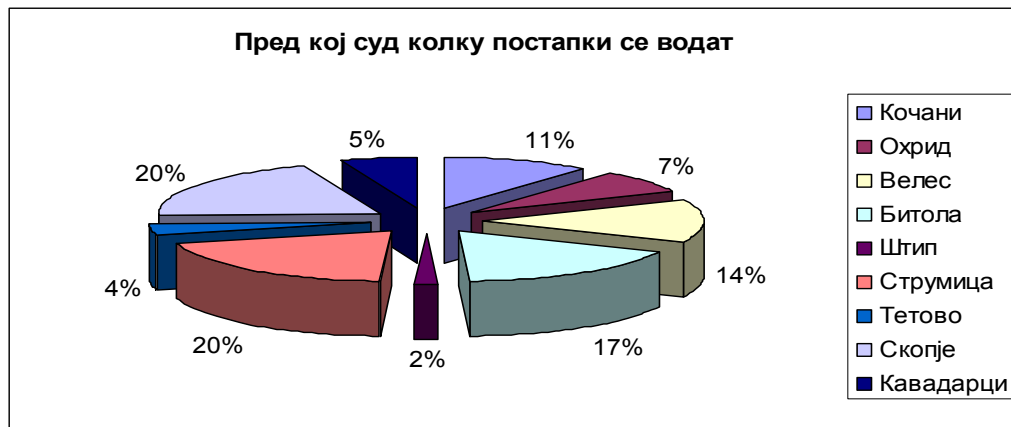
Споредено со претходните извештаи на Коалицијата „Сите за правично судење“, како и сличните извештаи на други меѓународни (ОБСЕ) и невладини организации кои се занимаваат со набљудување на судските постапки и следење на работата на казненото правосудство,³ оваа година оцените за набљудуваните предмети се охрабрувачки. Имено, иако долготрајноста на постапките останува нерешена болка на домашното судство, оцените на набљудувачите за работата на судовите се изненадувачки позитивни за многу важни прашања. Оцените дека судењата и казните се правични, а судиите главно непристрасни и со изразено чувство за фер судење, се задоволувачки.

Кое постапување ќе се смета за правично, навистина може да зависи од типот на постапката што ја применуваме и од претпоставките што ги имаме за начинот на кој истата функционира. Во извесна мера, нашата смисла за правда и правичност се историски и поврзани со правниот фолклор. Фактот дека определени карактеристики на постапката го повредуваат нашето чувство за правда, може да биде само одраз на нашата навикнатост на постапка од одреден вид. Сепак, мора да се има на ум дека со меѓународните инструменти за правата на човекот, не се гарантира само правичноста на постапката, туку се предвидува постапка од одреден вид - јавна, брза, непристрасна, и со точно дефинирани елементарни права на одбраната. Токму врз овие стандарди и критериуми востановени од Европскиот суд за правата на човекот во Стразбур е вршена и оцената на набљудуваните предмети во овој проект.

³ Види ги извештаите на Хелсиншкиот комитет за човековите права (www.mhc.org.mk), Фондацијата Институт отворено општество Македонија (www.soros.org.mk) и Транспарентност Македонија (www.transparency-mk.org.mk). Спореди: Оценки и заклучоци на Врховниот суд на Република Македонија по Извештаите за работа на судовите во Република Македонија во 2008 година, Општа седница на Врховниот суд на РМ, одржана на 26.05.2009 година.

1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ ЗА НАБЉУДУВАНИТЕ ПРЕДМЕТИ

- **Број на набљудувани предмети по основни судови**

Во текот на 2009 година набљудувани се кривичните постапки кои се водат пред судовите во Република Македонија за вкупно 110 предмети за коруптивни кривични дела. Во однос на нивната распределеност по основните судови, може да се заклучи дека најголем процент од набљудуваните предмети отпаѓа на судовите во Скопје, Струмица и Битола. Со 14% односно 11% учествуваат судовите во Велес и Кочани, додека пак најмал дел од кривичните постапки за кои е вршена анализата се водени пред судовите во Охрид, Кавадарци, Тетово и Штип.

- **За кое кривично дело се води постапката**

Кривичен законик на РМ, член бр.	ЗА КОЕ КРИВИЧНО ДЕЛО СЕ ВОДИ ПОСТАПКАТА									Вкупно
	353 Злоупотреба на службена положба и овластување	257 Оштетување или повластување на доверители	279 Перење пари	357 Примање поткуп	247 Измама	360 Оддавање на службена тајна	354 Проневера во служба	256 Злоупотреба на постапка за стечај	359 Противзаконско посредување	
ОС Битола	7	0	0	0	11	0	1	0	0	19
ОС Велес	12	0	0	0	3	0	0	0	0	15
ОС Кавадарци	0	0	0	0	6	0	0	0	0	6
ОС Кочани	11	0	0	0	1	0	0	0	0	12
ОС Охрид	3	0	0	0	4	0	0	1	0	8
ОС Скопје ¹	16	0	2	1	3	0	0	0	0	22
ОС Струмица	17	0	0	0	3	1	1	0	0	22
ОС Тетово	2	1	0	0	1	0	0	0	0	4
ОС Штип	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
Вкупно	68	1	2	1	32	1	3	1	1	110

Во однос на набљудуваните кривични дела, може да се констатира дека најмногу се застапени кривичните дела од членот 353 од КЗМ – злоупотреба на службената положба и овластување со 68 предмети од вкупно набљудуваните 110 предмети, додека една третина, односно 32 набљудувани предмети се за сторено кривично дело измама од членот 247 од КЗМ. Остатокот од набљудуваните предмети отпаѓаат на кривичното дело перење пари член 279 од КЗМ со два набљудувани предмети, кривичното дело проневера во службата член 354 од КЗМ со три набљудувани предмети и со по еден набљудуван предмет се застапени кривичните дела од членовите 357 од КЗМ – примање поткуп, 360 од КЗМ – оддавање на службена тајна, 256 од КЗМ – злоупотреба на постапката за стечај, 359 од КЗМ – противзаконско посредување и 257 – оштетување или повластување на доверители.

Во сите судови освен во судовите во Кавадарци и во Штип, биле застапени кривичните дела за злоупотреба на службената положба и овластување, а второто најчесто кривично дело – измама, не било застапено само пред Основниот суд во Штип. Интересно е да се забележи дека од поретко застапените кривични дела само во Основниот суд во Скопје биле застапени кривичните дела перење пари и примање поткуп, додека постапката за стореното кривично дело проневера во служба била мониторирана во Основните судови во Битола, Струмица и Штип. Во Штип исто така била набљудувана постапката за сторено кривично дело противзаконско посредување, додека постапката за сторените кривични дела злоупотреба на постапката за стечај била забележана пред основниот суд во Охрид, оддавање на службената тајна во Основниот суд во Струмица, додека кривичното дело оштетување или повластување на доверители било од набљудуваните предмети забележано само во Основниот суд во Тетово.

Најмногу набљудувани предмети имало во Основните судови Скопје 1 и Струмица, односно – 22 предмети, од кои во Основниот суд Струмица 17, а во Основниот суд Скопје 1 биле, разбирливо, за сторено кривично дело од членот 353 од КЗМ - злоупотреба на службената положба и овластување. Останатите предмети коишто биле набљудувани пред Основниот суд во Струмица се: 3 предмети за сторено кривично дело измама и по едно кривично дело оддавање на службена тајна и проневера во службата. Распоредот на останатите набљудувани предмети во Основниот суд Скопје 1 е следен: 3 предмети за сторено кривично дело измама, 2 за сторено кривично дело перење пари и 1 предмет за кривичното дело примање поткуп. Следен суд според бројот на кривичните дела коишто се набљудувани е Основниот суд во Битола, каде биле набљудувани 7 кривични дела за сторена злоупотреба на службената положба и овластување, 11 за сторени кривични дела измама и едно кривично дело за сторена проневера во службата. Во Основниот суд во Велес пак биле набљудувани 12 предмети за сторени кривични дела злоупотреба на службената положба и овластување и само 3 предмети за сторено кривично дело измама. Слична е и состојбата со набљудуваните предмети во Основниот суд во Кочани, каде биле набљудувани дури 11 предмети за сторено кривично дело

злоупотреба на службената положба и овластување и само 1 предмет за сторено кривично дело измама. По 3 предмети за сторено кривично дело злоупотреба на службената положба и овластување, 4 предмети за сторено кривично дело измама и едно кривично дело злоупотреба на постапката за стечај биле набљудувани во Основниот суд во Охрид. Во Основниот суд во Кавадарци се набљудувале 6 предмети за сторено кривично дело измама. 2 предмети за сторено кривично дело злоупотреба на службената положба и овластување и по 1 предмет за стореното кривично дело измама и оштетување или повластување на доверители се набљудувани во Основниот суд во Тетово, и конечно во Основниот суд во Штип се набљудувале само 2 предмети и тоа за сторените кривични дела проневера во службата и противзаконско посредување.

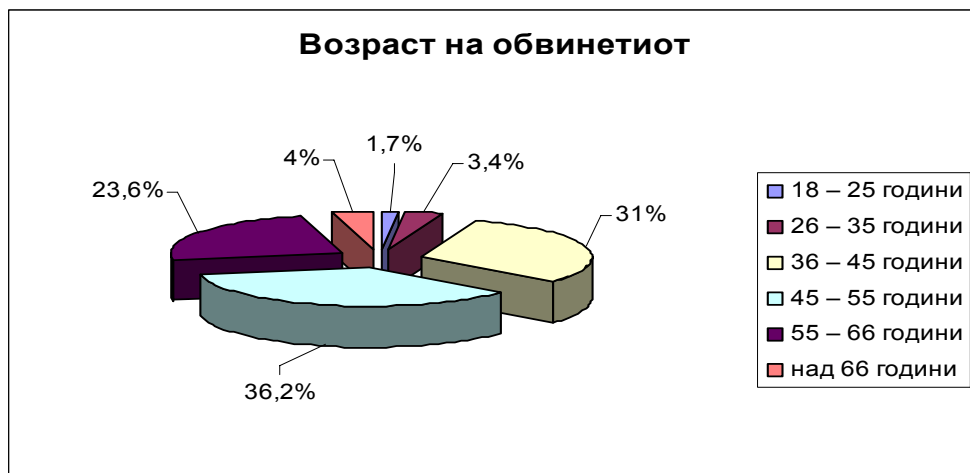
Ваквата дисперзија на набљудувани предмети е од особено значење и има за цел да ја утврди судската практика пред основните судови. Оттаму, идејата на проектот е да се направи колку што е можно посразмерна распределба на набљудуваните судови во рамките на четирите апелациони подрачја, според обемот на предметите во работа на судовите од овие апелациони подрачја. Така, може да констатираме дека во најголемото - Скопското апелационо подрачје биле набљудувани и најмногу предмети и тоа 43 предмети (во Основните судови во Скопје, Велес и Кавадарци), понатаму во Битолското апелационо подрачје биле набљудувани 27 предмети (во Основните судови во Битола и Охрид), во Штипското апелационо подрачје биле набљудувани 36 (Основните судови Штип, Струмица и Кочани), конечно најмалку предмети биле набљудувани во најновото Гостиварското апелационо подрачје - 4 (сите во Основниот суд во Тетово).

Интересен за одбележување е и фактот дека типичните, *per definitionem*, кривични дела со кои се карактеризира корупцијата, а тоа се примањето поткуп, давањето поткуп и кривичното дело противзаконско посредување, се особено ретки во рамките на набљудуваните предмети, односно од вкупно 110, набљудувани се само 3 вакви предмети, што покажува дека, во Република Македонија почеста е корупцијата што се јавува во облик на злоупотреба или противправно искористување на службената положба и овластувањата што произлегуваат од неа, за разлика од традиционалните корупциски деликти. Ова е едниот можен заклучок, додека вториот би бил дека едноставно, овие облици се подзатскриени зад овие дела или се нивен составен дел, а воедно се и потешки за лесно и едноставно детектирање од страна на органите на прогонот.

2. ПРОФИЛ НА СТОРИТЕЛИТЕ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД ОБЛАСТА НА КОРУПЦИЈАТА

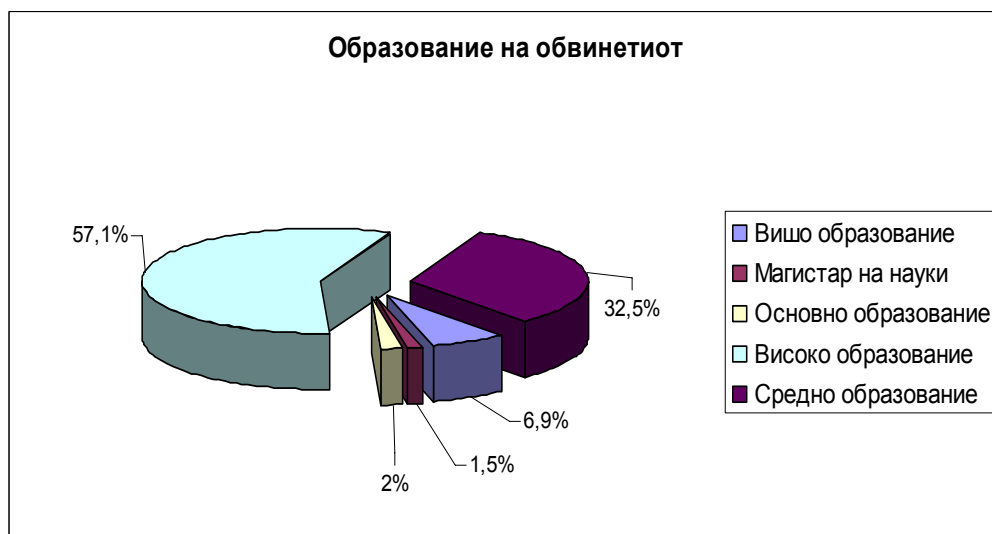
Од карактеристиките што го определуваат профилот на сторителите на кривичните дела од областа на корупцијата, истражувањето ги опфаќа прашањата за возраст, местото на живеење, националноста на обвинетите, како и нивното образование и поранешна осудуваност.

- **Возраст на обвинетите**

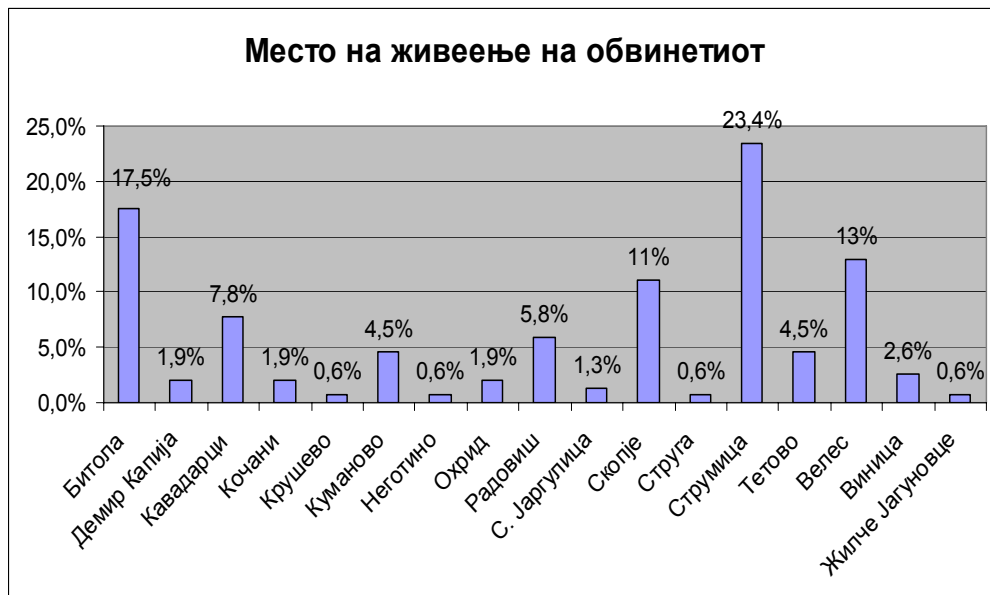
По однос на прашањето за возраста, иако се застапени скоро сите старосни групи, сепак во најголем процент како сторители на коруптивните кривични дела се јавуваат лица кои припаѓаат на старосните групи од 45 до 55 години (36,2%) и од 36 до 45 години (31%). Најмало е учеството на старосната група од 18 до 25 години (1,7%) и на онаа над 66 години (4%).

- **Образование на обвинетите**

Истражувањето покажува дека најголем процент од сторителите се со високо образование (57,7%), а голем е и бројот на оние сторители кои се магистри на науки (32,5%). Како сторители на коруптивни кривични дела, што е потврдено и со резултатите од истражувањето, најретко се јавуваат лица со основно (2%) и средно образование (1,5%).

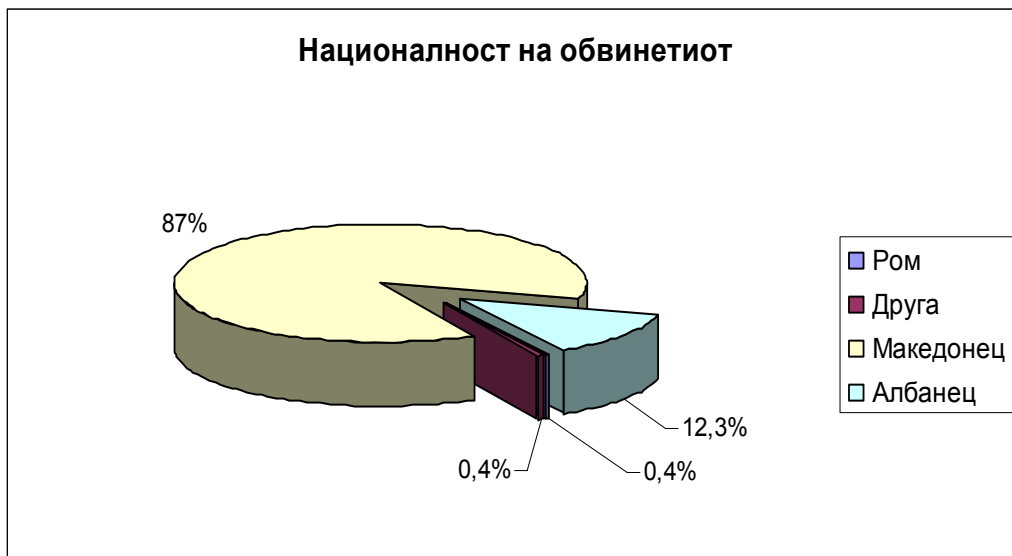
- **Место на живеење на обвинетите**

Според местото на живеење, сторителите на кривичните дела на корупција најчесто ги лоцираме во градските средини. Имено, истражувањето покажува дека, иако со различен удел, сепак застапени се повеќе градови од Република Македонија, при што со највисок процент се издвојуваат Струмица (23,4%), Битола (17,5%), Велес (13%) и Скопје (11%). Останатите предмети опаѓаат на сторители кои живеат во градските средини, со исклучок на незначителни 2%.

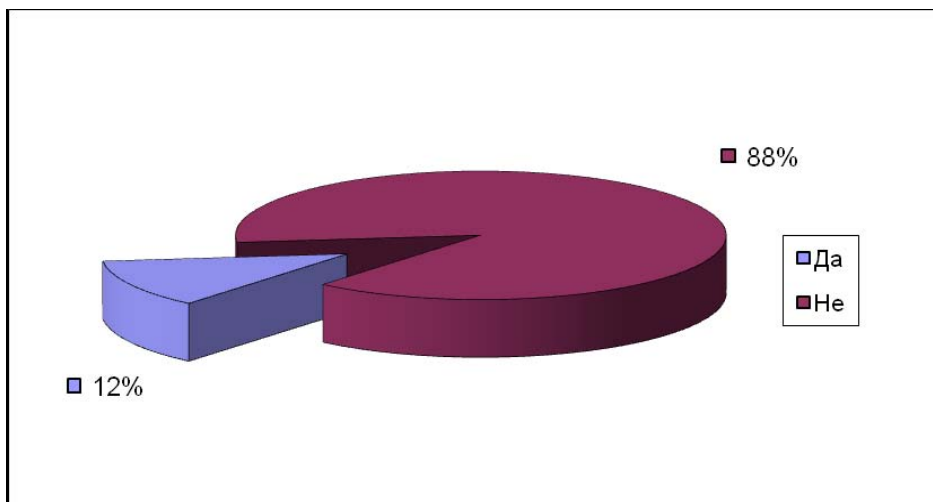
Врз основа на погоре презентираниите резултати од спроведеното истражување може да се констатира дека анализата на наведените податоци во однос на возраста, образованието и местото на живеење, укажува на тоа дека тие се сосема логични ако се има предвид посебниот карактер на овие кривични дела, односно начинот на кои тие може да бидат сторени, како и посебните својства кои треба да ги има нивниот сторител. Токму затоа очекувано е дека старосната група од 36 до 55 години ќе се јави како најчест сторител на овие кривични дела. Воедно, бидејќи тоа се лица кои најчесто се на определени високи раководни позиции и работни места, разбирливо е тие да се со високо образование, па дури и носители на научни степени.

- **Националност на обвинетите**

Истражувањето покажува дека најголем дел од сторителите на коруптивните кривични дела по националност се Македонци со дури 87%. Тука може да се спомене и процентот од 12,3% во кој се јавуваат лицата од албанска националност, додека пак учеството на лицата со ромска и друга националност е занемарлив со вкупно 0,8%.

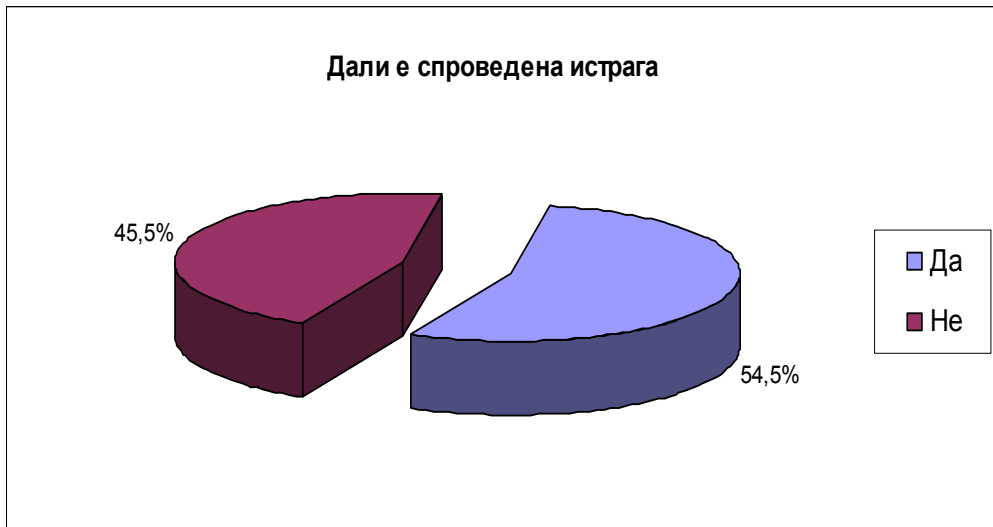
- **Поранешна осудуваност на обвинетите**

Во податоците што го определуваат профилот на сторителите на коруптивните кривични дела, за забележување е и резултатот од истражувањето според кој 12% се лица кои се осудувани и порано. За жал, истражувањето не дава податоци за тоа дали повратот се однесува на истородни кривични дела, што би било дотолку повеќе загрижувачко, бидејќи укажува на тоа дека за овие лица, иако веќе еднаш осудени за вакви кривични дела, повторно се создадени околности/услови истите и да ги повторат.

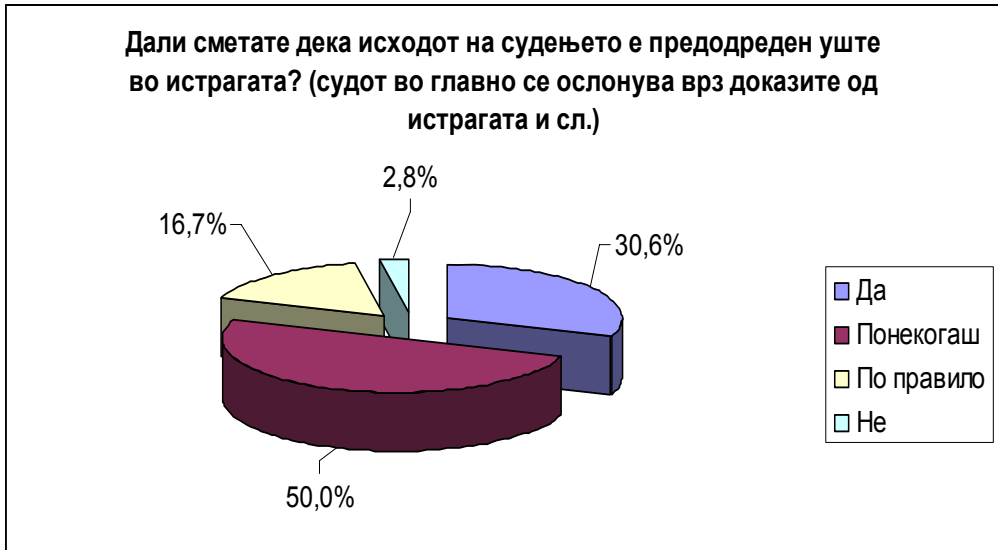
3. ИСТРАГА

- Дали е спроведена истрага

Во однос на истрагата, како севкупност на дејствијата што се преземаат заради откривање и разјаснување на кривичното дело и неговиот сторител, во текот на која се собираат информации и докази што ќе му овозможат на јавниот обвинител да оцени дали ќе поднесе обвинение и кои го овозможуваат натамошното водење на постапката, може да забележиме дека во повеќе истражувања спроведени последниве години, постојниот модел на судска истрага веќе манифестира неколку клучни слабости. Ова го потврдуваат и минатогодишните истражувања како и забележувањата на набљудувачите кои ги следеа предметите што беа извор на податоци за ова истражување. Овие забелешки се базирани на над 54% од предметите во кои е спроведена истрага.

- **Влијание на истрагата врз судењето**

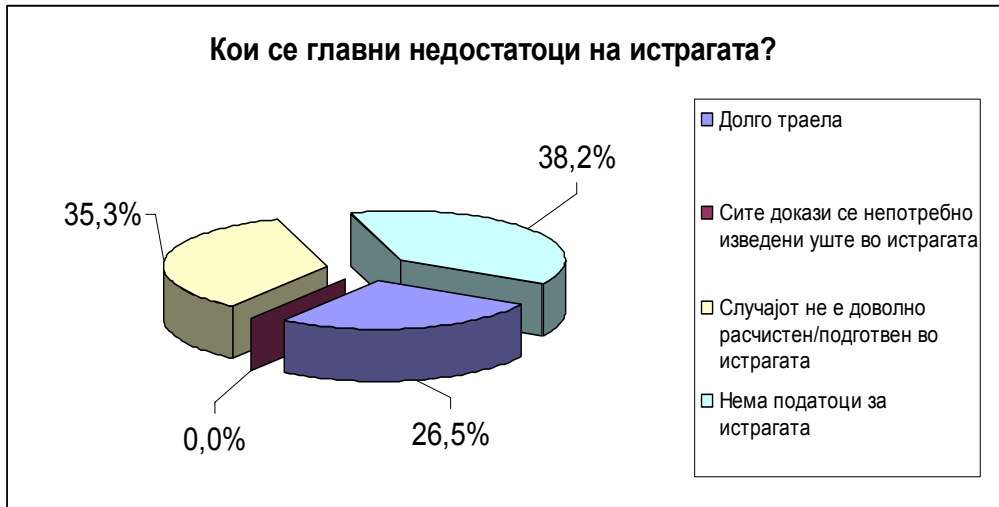

Постапките беа анализирани врз основа на три фактори релевантни за објективната правда: минимизирање на пристрасноста врз основа на сознанијата од претходната постапка, минимизирање на ефектите од редоследот во презентацијата на доказите, и максимизирање на обемот и точноста на информациите. Резултатите покажуваат дека ефектот од пристрасноста, што произлегува од претходните очекувања (формирани врз база на податоците од претходните истражувања) е силно предодреден од истрагата (а според компаративните истражувања, истиот би бил значително послаб во една акузаторна постапка).

Сепак, според набљудувачите, се покажува дека во сегашната (т.н. мешовита) постапка постои понепристрасно претставување на фактите, при што некои од резултатите на анализата може да се толкуваат така што ќе се заклучи дека ваквите постапки водат до подобро собирање и презентирање на доказите.

Истрагата според резултатите од проектот сè уште претставува „информациски р’бет“ на целата постапка кој го определува текот и содржината на главниот претрес пред судот, а најголем број од пресудите се засновани токму врз исказите на обвинетите и сведоците дадени во истрагата.

- Главни недостатоци на истрагата

Иако дизајнот на проектот не предвидува подетално мониторирање на претходната постапка (повеќе од една третина од набљудувачите немаат дадено одговор на ова прашање), како очигледни недостатоци на истрагата со оглед на нивниот одраз врз постапката во целина, набљудувачите ги наведуваат: долгото траење и несоодветното прибирање на докази во истрагата.

Долгото траење на истрагата се проблематизира особено во притворските случаи. Како главни причини за развлекување на истрагата се наведуваат некоординираните односи помеѓу полицијата, јавното обвинителство и судот. Имено, во поголем број предмети, соработката помеѓу овие органи се одвива по писмен пат и со долги застои од едно до друго процесно дејствие. Во некои предмети има и некоординираност и двојно постапување помеѓу различните органи на откривање и Јавното обвинителство. Самото обвинителство како институција пак, во голема мера зависи од МВР бидејќи нема сопствени истражни капацитети.

Згора на сè, формалната судска истрага по правило ги повторува сослушувањата на лицата кои се претходно сослушани од полицијата и Јавното обвинителство, а тоа многу не придонесува во собирањето на доказите и утврдувањето на фактичката состојба. Имено, истражните судии не се покажуваат како субјекти кои самите или со криминалистичка помош на МВР се во состојба да пронајдат нови докази, туку напротив, тие се ограничуваат на просто регистрирање во процесна форма на она што веќе го откриле органите за внатрешни работи. Оттука, судската истрага се покажува/јавува повеќе како фаза што ја одолжува постапката, (поради тоа што откако обвинителот еднаш го разгледал случајот, истиот непотребно го делегира на истражниот судија, за потоа тој да му го врати предметот без никаква сопствена оценка), отколку како

нужен подготвителен стадиум што ќе го олесни непречено спроведување на главниот претрес. Истражните судии не покажуваат поголема иницијатива во собирањето на доказниот материјал, туку само на формален начин одново ги регистрираат исказите на сведоците (со коишто веќе разговарала полицијата) и другите постојни докази, со цел нивно користење на главниот претрес.

Таквото формално изведување на доказите во истрагата од страна на истражниот судија го отвора вториот, особено сериозен проблем на екстензивно користење на резултатите од истрагата во судењето и при донесување на пресудата. Ваквата практика е особено проблематична, како од аспект на начелото на непосредност, чија цел всушност е да му овозможи прилика на обвинетиот во јавна и контрадикторна постапка да ги оспорува наводите и доказите изнесени против него, а особено исказите на сведоците, така и од аспект на стандардот поставен во ЕКЧП како и другите меѓународни документи за човекови права, според кои секој кој е кривично гонет има право на правично и јавно судење во разумен рок, пред независен и непристрасен трибунал основан со закон.⁴

Во крајна линија, ако земеме дека основната цел на истрагата е собирање докази кои се потребни за да се одлучи дали ќе се подигне обвинителен акт, тогаш нивното формално изведување пред судењето, освен во исклучителни ситуации, се чини непотребно. Ова придонесе постојниот модел, со двојното изведување на доказите и непотребното препраќање на предметот од еден на друг субјект, да се здобие и со епитетот на *неефикасност* во делот на истрагата. На ова се должи и перцепцијата на лицата кои ги вршеа набљудувањата дека, од една страна, истрагата трае предолго, а од друга страна честопати случајот иако не е доволно расчистен во текот на истрагата, сепак исходот од судењето е веќе предодреден во неа.

Набљудувачите укажуваат и на потенцијалното негативно влијание кое, врз неговата непристрасност, го има истражната функција која тој ја врши. Имено, основна функција на судската власт треба да биде заштитата на правата и слободите на граѓаните, при што се наметнува прашањето - дали судија кому истовремено му е наметната обврската да истражува, може да биде непристрасен при определувањето на присилните мерки, кои во крајна линија, и нему му ја олеснуваат работата? Затоа, е сосема основана тезата дека активната улога на истражниот судија од него прави сојузник на обвинителството поради што истиот не може непристрасно и доследно да ја игра заштитната функција по однос на основните човекови слободи и права. Во поткрепа на ова, сведоци сме дека судиите главно ги исполнуваат барањата на јавните обвинители и по однос на отворањето на истрагата и по однос на определување на мерката притвор. Вакиот впечаток на набљудувачите потврден е и со неколку претходни податоци, како на пример во оние содржани во „Извештај за работата на јавните обвинителства на Република Македонија во 2008 година“, според кои скоро сите барања за спроведување истрага поднесени од страна на

⁴ Види: чл. 6 ст.1 од ЕКЧП; чл. 10 од Универзалната декларација; чл. 14 ст.1 од МПГПП.

јавното обвинителство се прифатени од судот.⁵ Слична е сосостојбата и со барањата на основните обвинители за определување мерка притвор.⁶

- **Дали е дадена наредба за посебни истражни мерки**

Со Законот за измени и дополнувања на ЗКП од 2008-та година со кој се прошири можноста за примена на посебните истражни мерки, согласно изменетиот член 142-б од ЗКП, сега посебните истражни мерки може да се применат освен за кривичните дела, и на серија други престапи. Така со овие измени законот предвидува казна затвор од најмалку 4 години и за кривичните дела за кои постојат основи на сомневање дека се подготвува, во тек е извршување или е сторено кривично дело од страна на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, како и за определени кривични дела од областа на злоупотребата на службената положба и овластување, за определени корупциски деликти, меѓу кои и кривичните дела злоупотреба на службената положба и овластување од членот 353, проневера во службата од членот 354, измама во службата од членот 355, послужување во службата од членот 356, примање поткуп од членот 357, давање поткуп од членот 358, противзаконито посредување од членот 359 и сл.. Сепак, проширената примена за определениот репертоар на кривични дела е ограничена со обврската за примена на овие мерки само доколку на поинаков начин не би можеле да бидат обезбедени доказите дека лицата за кои постои основано сомневање се сторители на овие кривични дела.

Во однос на примената на посебните истражни мерки кај набљудуваните предмети не е забележлив особен пораст споредено со минатата година. Така, според предметите кои беа набљудувани во основните судови од страна на членовите на Коалицијата, се покажа дека во од вкупно 110 следени предмети, посебните истражни мерки се употребени само во три случаи. Доколку ова се спореди со минатогодишниот извештај, останува констатацијата дека примената на овие посебни истражни мерки е прилично рестриктивна и ограничена. Ова е добар заклучок, ако се има предвид опасноста која што демне при/од неадекватната примена на посебните истражни мерки, кои, при некритична, селективна или неконтролирана примена, може да претставуваат сериозна закана и најголем упад во сферата на приватноста, како и атак врз уставно загарантираните права и слободи на граѓаните.

Во однос на кривичните предмети за кои се определени овие истражни мерки состојбата е ваква: еден предмет за примање на поткуп, еден предмет во кој обвинетите се обвинуваат за сторени две кривични дела и тоа - злостор-

⁵ Така на пример во 2008 година Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, поднело барања за спроведување истрага против 266 лица. Сите овие барања биле прифатени од судот. Види: „Извештај за работата на јавните обвинителства на Република Македонија во 2008 година“.

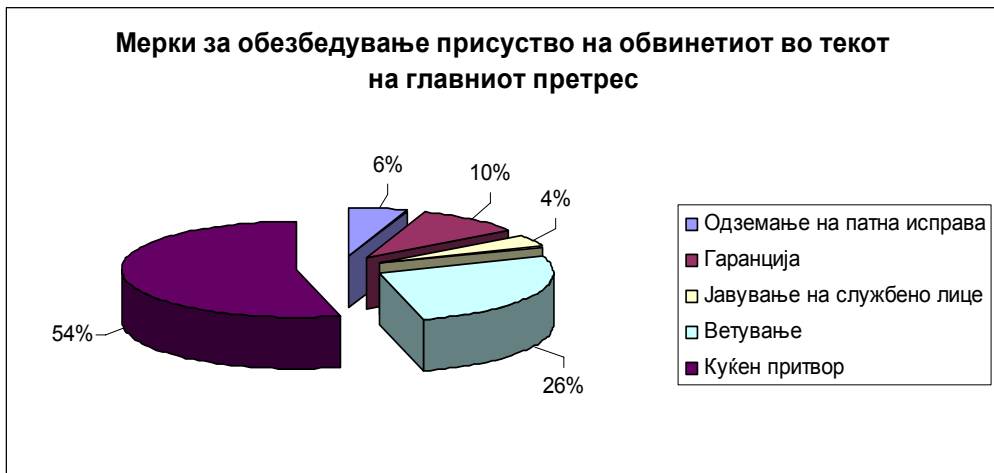
⁶ Ibid.

ничко здружение и злоупотреба на службената положба и овластување и во еден предмет за сторено кривично дело злоупотреба на службената положба и овластување. Притоа, само предметот во кој обвинетите се обвинети за кривичните дела злосторничко здружение и злоупотреба на службената положба и овластување датира од 2008-та година, додека останатите два предмети се од 2009-та година.

4. МЕРКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРИСУСТВО ВО ТЕКОТ НА КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА

- **Примена на мерките за обезбедување на присуство во текот на кривичната постапка**

Мерките за обезбедување присуство на лица претставуваат основен механизам за ефикасно постапување од страна на судот. Овие присилни мерки понекогаш во значителна мера може да ја ограничат личната слобода на граѓаните. Токму поради тоа, присилбата се применува исклучително и во строго определена процедура, само во случаите кога должноста на јавување на поканата не е доброволно исполнета. За таа цел во Законот за кривична постапка се предвидени повеќе мерки за обезбедување на присуство во текот на кривичната постапка. Тие се систематизирани според степенот на нивната репресивност односно според степенот на присилното ограничување на

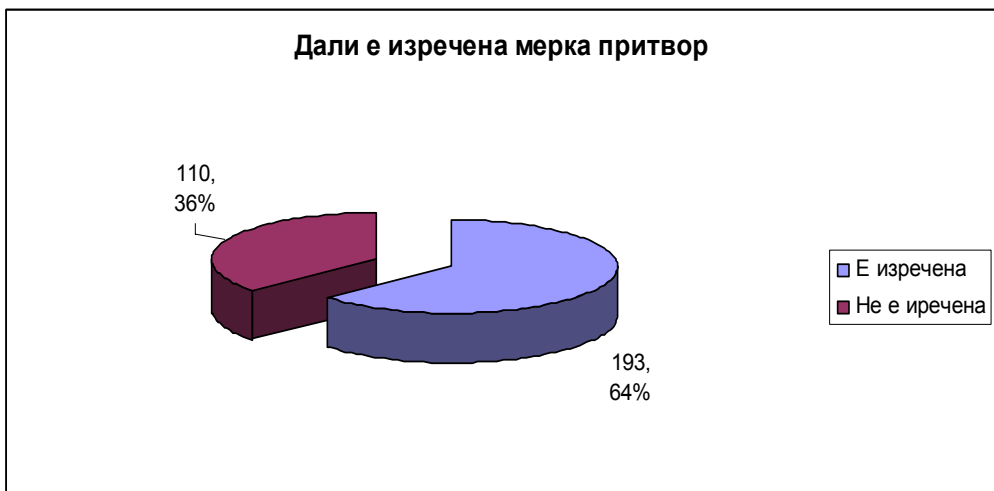
слободата на обвинетиот и останатите учесници во постапката. Така како најлесна мерка се предвидува поканата; понатаму е предвидено ветувањето на обвинетиот дека нема да го напушти престојувалиштето; како превентивни мерки според чл. 178-а се предвидуваат и забраната за напуштање на живеалиштето, односно престојувалиштето; обврската на обвинетиот да се

јавува повремено на одредено службено лице или кај надлежен државен орган; привременото одземање на патна или друга исправа за преминување на државната граница, односно забраната за нејзино издавање; привременото одземање на возачка дозвола, односно забрана за нејзино издавање; гаранцијата, куќниот притвор и притворот.

При разгледувањето на собраните податоци поврзани со мерките за обезбедување на присуство во текот на кривичната постапка, може да се констатира дека сите мерки заедно, без мерката притвор, се применуваат во далеку помал број во однос на мерката притвор. Имено, од сите набљудувани предмети, доколку останатите мерки ги распоредиме според нивниот број, се доаѓа до констатацијата дека секоја од овие мерки засебно се применува во ретки или исклучителни ситуации. Односно мерките за обезбедување на присуство, освен мерката притвор, се определени само за 72 рочишта од вкупно 303 набљудувани. Оваа констатација најмногу важи за мерката одземање патна исправа, гаранцијата и јавувањето на службено лице. Од останатите мерки, покрај мерката притвор, најмногу се применува куќниот притвор (13 % од вкупниот број на рочишта).

Ако ги споредиме анализираните податоци од предметите кои беа набљудувани од страна на Коалицијата во 2008 и 2009 година, ќе констатираме промена на местата по однос на примената на мерките ветување од страна на обвинетиот дека нема да го напушти живеалиштето односно престојувалиштето и куќниот притвор. Имено, може да се забележи негативен тренд кај мерката ветување за сметка на мерката куќен притвор. Овие заклучоци само ја потврдуваат тезата за зголемена и честопати, некритичка примена на најтешките мерки за обезбедување присуство на обвинетите во текот на кривичната постапка, односно притворот и неговата поблага форма – куќниот притвор.

- **Дали е изречена мерка притвор**

Мерката притвор претставува најтешката мерка за обезбедување присуство на обвинетиот во кривичната постапка. Во таа насока, според духот на одредбите од ЗКП, а пред сè начелото за примена на помалку ригорозната мерка за чл. 175, ст. 2, за постигнување на целта – обезбедување на постојано присуство на обвинетиот во кривичната постапка и нејзино непречено водење, потребно е оваа мерка да се применува колку што е можно порестриктивно. Токму поради тоа, според одредбите на ЗКП од чл. 184, примената на мерката притвор е предвидена само во случаите кога постои основано сомневање дека обвинетиот може да ги уништи трагите од кривичното дело или да влијае врз сведоците и со тоа да ја попречи истрагата, потоа во случаите каде постои опасност од бегство на обвинетиот, или кога тој се крие, кога не може да се утврди неговиот идентитет, и конечно, кога постои опасност обвинетиот да го доврши делото кое што останало во обид, или да го повтори претходното кривично дело, или да го стори делото за кое се заканувал дека ќе го стори. Притоа важно е да се спомене дека овие основи не се кумулативно поставени, туку за определување на мерката притвор е потребно постоењето на само една или повеќето од нив.

Конкретно, опширната примена на мерката притвор е забележлива и од податоците добиени од набљудуваните предмети, па така во однос на прашањето дали е изречена мерката притвор како мерка за обезбедување на присуството на обвинетите во текот на кривичната постапка, набљудувачите забележаа особено високо ниво на определување на истата, затоа што од вкупно 303 набљудувани рочишта од 110 кривични предмети, присуството на обвинетите со помош на мерката притвор е обезбедено во повеќе од две третини од рочиштата, односно од вкупно 303 рочишта, дури 193 се одржале со обвинети кои биле во притвор. Притоа, станува збор за вкупно 58 обвинети лица кои се во притвор. Овие лица се обвинети за сторени кривични дела: злоупотреба на службената положба и овластување, примање поткуп и перење пари.

Во однос на лани, оваа година кај набљудуваните (110) предмети, притворот бил изречен на помал број обвинети, односно на 58 обвинети од вкупно 256. Согласно бројот на обвинетите, се доаѓа до констатацијата дека во однос на минатата година, кај набљудуваните предмети се почитува препораката за намалување на примената на оваа мерка. Доколку пак се земе предвид бројот на предмети во кои обвинетите биле во притвор, во однос на минатогодишните 11 од вкупно 95, годинава Коалицијата набљудувала 10 „притворски“ предмети од вкупно 110.

Сепак, земено во однос на останатите мерки за обезбедување на присуството на обвинетиот, притворот останува далеку најприменуваната мерка за обезбедување присуството на овие лица. Така, иако притворот е применет само во 10 од вкупно 110 набљудувани предмети, односно само за 58 од вкупно 256 обвинети, тој се применува за обезбедување на нивното присуство во близу две третини од набљудуваните рочишта.

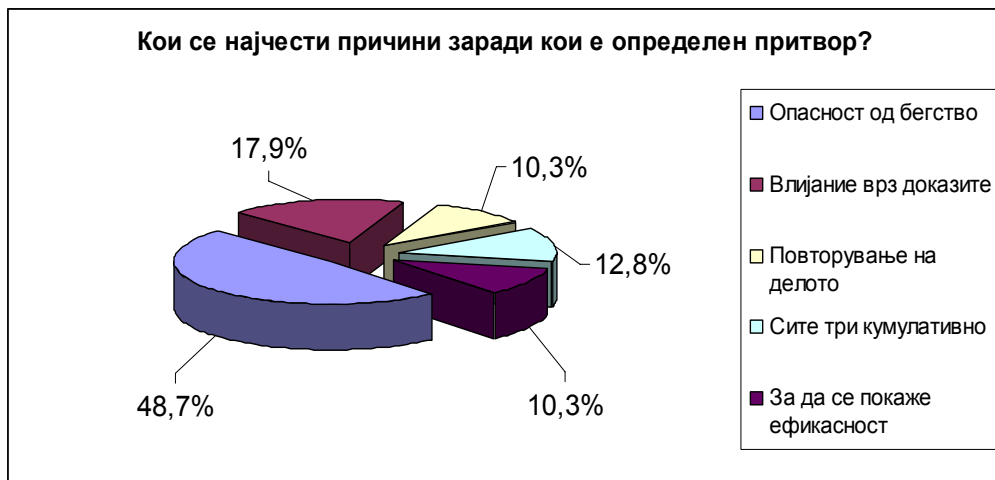
Во однос на времетраењето на мерката притвор, може да се констатира дека за 26 обвинети притворот сè уште трае. Овие обвинети се товарат за следните сторени кривични дела: злоупотреба на службената положба и овластување – 21, перење пари 2 обвинети и за примање поткуп 3 обвинети. Од

овој број може да се заклучи дека дури половината од притворените обвинети лица сè уште се во притвор, односно за овие обвинети притворот трае додека трае и главниот претрес. Доколку се земе предвид почетокот на мониторираните предмети, се добива груб заклучокот дека имаме навистина долготраен притвор, и тоа притвор кој трае сигурно повеќе од 90 дена.

Од останатите обвинети на кои им е определена мерката притвор во набљудуваните предмети, се добиени следниве податоци поврзани со времето што го поминале во притвор. Имено, најдолгото забележано траење на притворот во еден предмет е сретнато во постапката покрената против еден обвинет за сторено кривично дело злоупотреба на службената положба и овластување, и тоа вкупно 407 дена, понатаму еден обвинет за сторено кривично дело перење пари бил во притвор во времетраење од 63 дена, додека за истото дело двајца обвинети во притвор поминале од 60 дена, а други обвинети за ова дело во притвор биле во времетраење од 45 и 38 дена соодветно, други двајца во времетраење од по 4 дена, и еден обвинет за ова дело бил во притвор во времетраење од 3 дена. За сторено кривично дело злоупотреба на службената положба и овластување, дваесет и едно лице биле притворени во времетраење од по триесет дена.

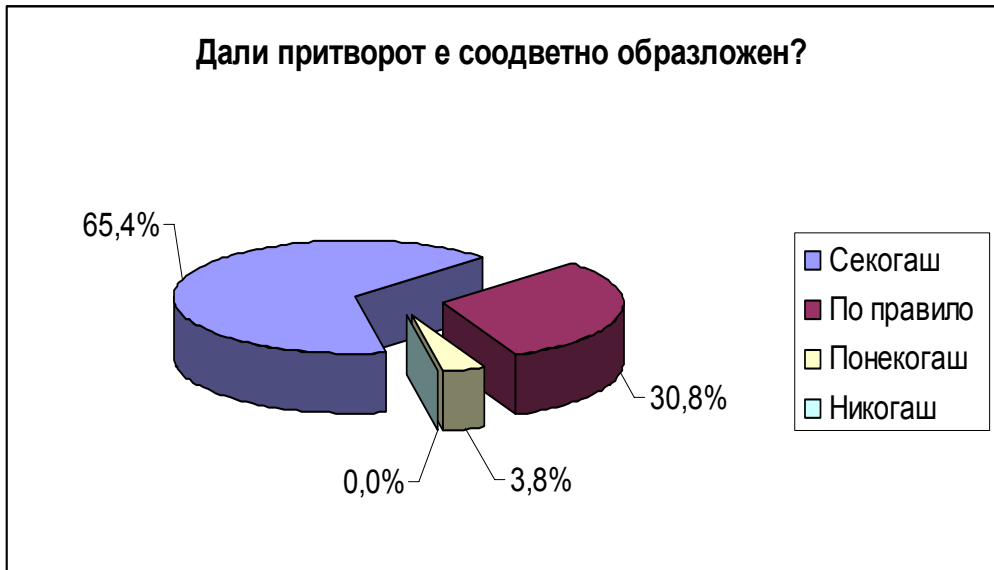
Овие констатации само може дополнително да ги потврдат препораките за ограничување на преопширната примена на притворот на обвинетите, при што неговото времетраење, просечно, за завршените набљудувани предмети најчесто изнесува по триесет дена, иако има и определени куриозитети. Особено е значајна констатацијата за честата примена на долготрајниот притворот во текот на главниот претрес кој според одредбите од член 191, ст. 2 од ЗКП е законски лимитиран, со што овие забелешки само одат во прилог на заклучокот дека примената на оваа мерка треба да биде што е можно порестриктивна, а траењето на истата треба да биде ограничено и сведено само на минимално потребното време.

- **Најчести причини за притвор**

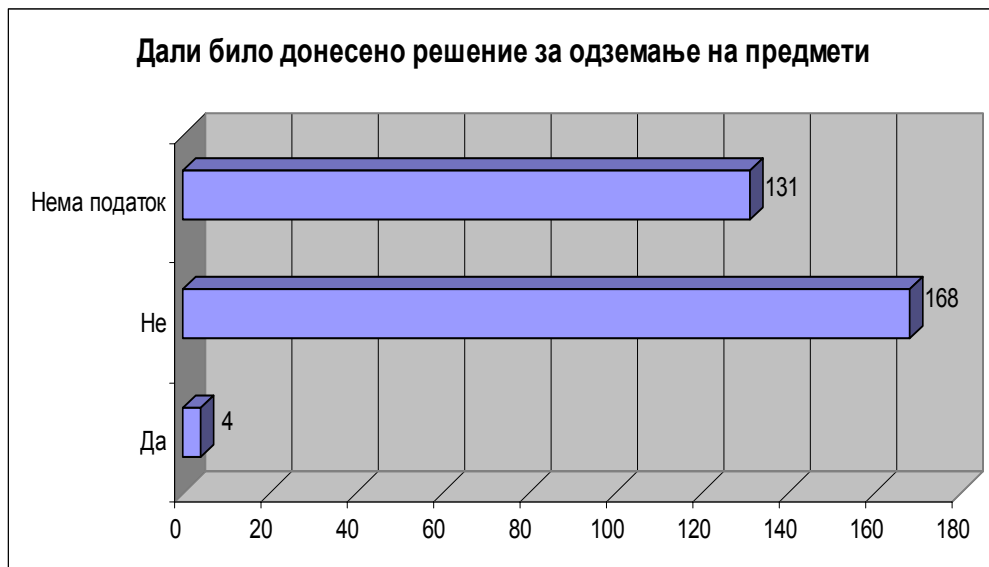
Како најчести причини за определување на притворот како мерка за обезбедување на присуство на обвинетиот и непречено водење на постапката се наведени: опасноста од бегство (49%), опасноста од колузија одн. влијание врз доказите (18%) и, на крајот, можноста од повторување на делото или сторување/извршување на делото со кое обвинетиот се заканувал (10%). Сите три основи се кумулативно наведени во 13% од случаите. Загрижува впечатокот на набљудувачите дека во некои од предметите за кои е заинтересирана јавноста, притворот не бил оравдан од процесни причини ниту бил неопходен, туку е определен само за да се покаже ефикасност во справувањето со криминалот и корупцијата (10%).

- **Образложеност на притворот**

Наспроти вообичаените критики дека решенијата за притвор не се доволно образложени, туку наводно, само ги парафразираат законските одредби за притворските основи, резултатите од мониторираните постапки во случаите на корупција напротив покажуваат оти набљудувачите увиделе дека во најголемиот дел од случаите, односно во над 65% притворот е соодветно образложен.

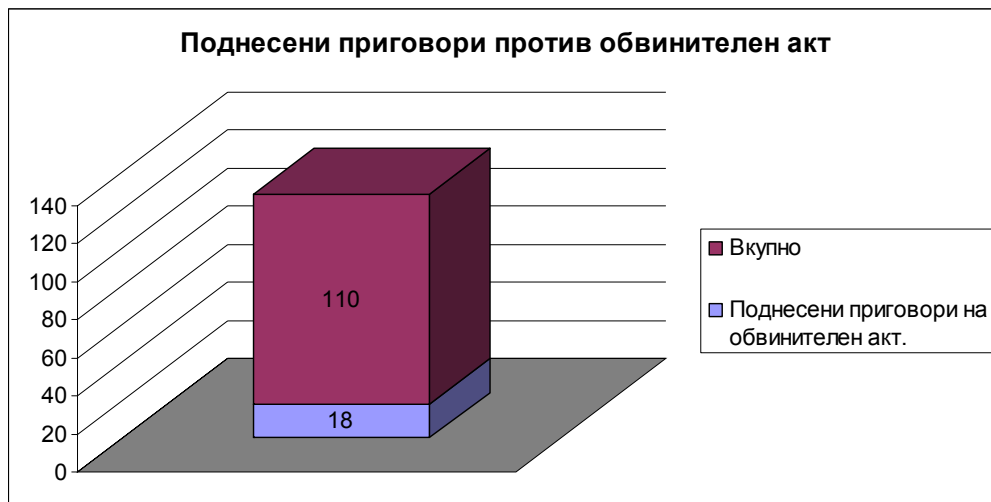
5. ОДЗЕМАЊЕ НА ПРЕДМЕТИ

Она што може да го констатираме од овогодинашните предмети кои беа следени е дека средствата со кои се извршило кривичното дело или настанале како резултат на кривичното дело биле одземени со решение од страна на судот во само 4 случаи, односно во само 1.32%, додека во останатите случаи или нема примена на оваа казнена мерка или немаме податоци од страна на набљудувачите за истата. Од гореспоменатото може да се констатира дека оваа мерка се применува како исклучок кај мониторираните предмети. Сепак, мора да се остави простор за значителна доза на сомнеж во доследноста на овој заклучок, и тоа пред сè поради големиот процент на отсуство на податоци за неговата реална примена (42.32%).

Со последните измени на КЗ од септември 2009 година, во голема мерка се предвидува редефинирање и проширување на мерката конфискација, како посебен облик на одземање на предметите кои што се настанати со кривичното дело или потекнуваат од кривичното дело или се негови приноси. Конфискацијата и проширената конфискација дефинитивно се институти коишто допрва ќе добиваат и предизвикуваат интерес, па отаму сметаме дека истите би биле интересна и задолжителна основа при набљудувањата на предмети од областа на коруптивните кривични дела во текот на наредните години.

6. КОНТРОЛА НА ОБВИНЕНИЕТО

Фазата на обвинување како заклучен дел на претходната постапка, го опфаќа поднесувањето на обвинението како и неговото испитување, а евентуално и негово повлекување или измена и дополнување. Изведувањето на граѓаните пред суд и нивното обвинување, има последици без оглед на конечниот исход на постапката. Затоа, за да се спречи неоправданото изведување на граѓаните пред суд, неопходно е претходно, од страна на судот, да биде испитана законитоста и основаноста на обвинувањето.⁷ Целта на испитувањето на обвинението е, како да се отстранат недостатоците на поранешната постапка, вклучувајќи ги и незаконски прибавените докази и да се проверат претпоставките за одржување на главниот претрес, така и да се прецизира содржината на обвинувањето како предмет на спор меѓу обвинувањето и одбраната на претресот, а воедно и да се појаснат правните позиции на странките и да се определи процесната материја што ќе биде предмет на претресот.⁸

Нашата кривична постапка предвидува претходно испитување на обвинението од страна на судот по службена должност, но и приговор против обвинителен акт како правно средство кое му дава можност на обвинетиот да се брани од неосновани обвинувања, да ги напаѓа наодите во обвинителниот акт и со тоа, да го спречи неоснованото изнесување на предметот на главен претрес.

⁷ Види: Н.Матовски/ Г. Бужровска/ Г. Калајџиев, Казнено процесно право, Скопје, 2009 год., стр. 310.

⁸ Види: Д. КРАПАЦ / Г. КАЛАЈЦИЕВ / В. КАМБОВСКИ / Г. БУЖАРОВСКА, Стратегија за реформа на казнено право на Р. Македонија, Министерство за правда на Република Македонија, Скопје, 2007.

Податоците кои произлегуваат од истражувањето говорат дека од вкупно 110 предмети, приговор против обвинителен акт поднесен е само во 18, односно во 16,4% од случаите. Ваквиот низок процент на вложени приговори против обвинителен акт се должи на тоа што само во ретки случаи овие приговори се уважени. Дотолку повеќе, оваа година набљудувачите забележуваат дека сите 18 поднесени приговори се одбиени како неосновани, што ќе рече дека процентот на уважени приговори е 0%. Ова е веќе, на некој начин, востановен тренд кој се повторува од година во година, особено ако имаме предвид дека и во минатогодишниот извештај набљудувачите забележале дека од поднесени 75 приговори, прифатени се само 2 (97%).⁹

7. ГЛАВЕН ПРЕТРЕС

- Состав на судскиот совет

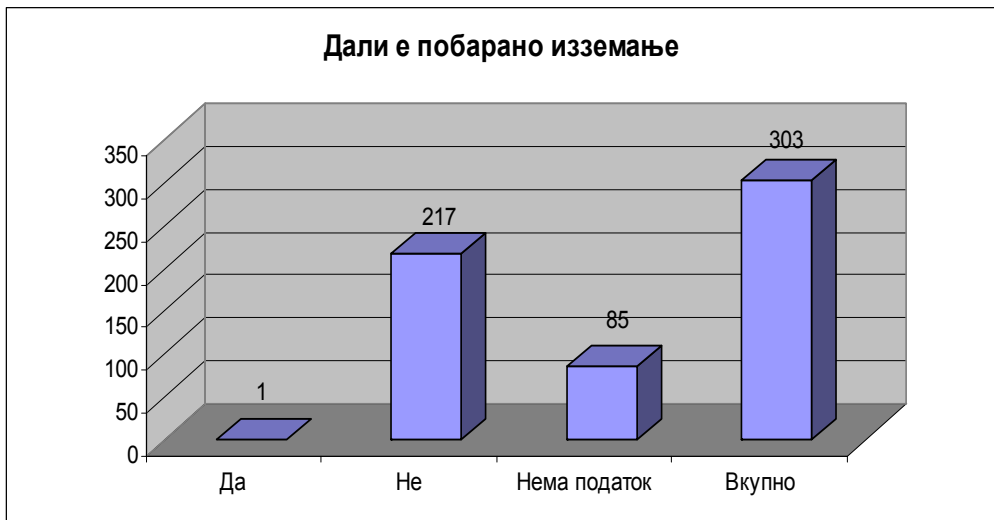
Законот за кривична постапка предвидува дека судовите во прв степен судат во совети составени од петмина, односно од двајца судии и тројца судии поротници, за кривични дела за кои со закон е пропишана казна затвор во траење од 15 години или казна доживотен затвор, а во совет составен од еден судија и двајца судии поротници, за кривични дела за кои со закон е пропишана поблага казна (чл. 22 ЗКП).

Уставот на Република Македонија одредува дека во судењето учествуваат и судии поротници кога е тоа утврдено со закон (чл. 103 ст.3 УРМ). Идентичен текст содржи и Законот за судовите во чл. 36 ст.3.

⁹ Види: Програма за набљудување на судските предмети во врска со корупцијата во Република Македонија, Коалиција Сите за правично судење, Скопје, 2008 год., стр. 31.

Имајќи предвид за каков вид на кривични дела станува збор, сите набљудувани предмети се одивале пред совет, со тоа што во 91% од предметите советот е составен од три, а во 9% од петмина членови. Судиите поротници учествуваат само во делот од кривичната постапка која се одвива пред совет, односно на главниот претрес, и секогаш се побројни во советот во однос на професионалните судии, со што се настојува да се ублажи големата квалитативна разлика помеѓу судијата поротник и судијата, како и да се обезбеди нивна „рамноправност.“ По однос на прашањето за учеството на судиите поротници во советите, набљудувачите забележуваат една општа и досега позната констатација. Имено, иако во нашиот систем судиите поротници се изедначени со судиите и заедно го сочинуваат судскиот совет, сепак практиката покажува дека придонесот од учеството на граѓаните во кривичните судења изостанува и дека не дава добри резултати, ниту во процесна, ниту во организациона смисла. Процесните тешкотии со судиите поротници произлегуваат од нивната нестручност и непознавање, неподготвеноста за судењето и пасивноста во текот на судењето, како и од неотпорноста кон надворешните влијанија. Во организациона смисла, нивното учество ја отежнува работата на судот затоа што тие многу често не одговараат на повиците за судење, особено оние вработените. Поради ова, најчесто за судии поротници се бираат оние за кои е веројатно дека ќе се јавуваат на поканиите, а и тие за време на судењето се крајно пасивни. Ова го потврдува и впечатокот на набљудувачите на предметите. Оттука би можело да се рече дека овде не се работи за вистинско учество на граѓаните во судењето туку само за нивно вклучување во составот на судскиот совет, од причина што тие во судењето не учествуваат туку само присуствуваат на него.

- Дали било побарано изземање

Непристрасноста на судот, како орган кој одлучува за вината на обвинетиот се обезбедува преку можноста за изземање на судиите за кои странките имаат определени сомневања во поглед на нивната непристрасност. Во врска со остварувањето на ова право кај набљудуваните предмети, може да се констатира дека тоа било побарано само во еден случај и тоа како причина за сомневањето во непристрасноста на судијата бил наведен претходниот контакт помеѓу претседателот на советот и обвинителот, односно нивната наводна координација во врска со определувањето на мерката притвор. Сепак бранителот во овој единствен случај подоцна го повлекол барањето за изземање на судијата. Ова во насока на фактот дека бранителот не се повикал на некоја од одредбите од ЗКП (чл. 36 ст. 1) за задолжително изземање на судијата, туку го поставил прашањето за сомневање во непристрасноста на судот од чл. 36, ст. 2 од ЗКП, прашање коешто потоа треба да го поткрепи со соодветни факти, а тој истото не го сторил.

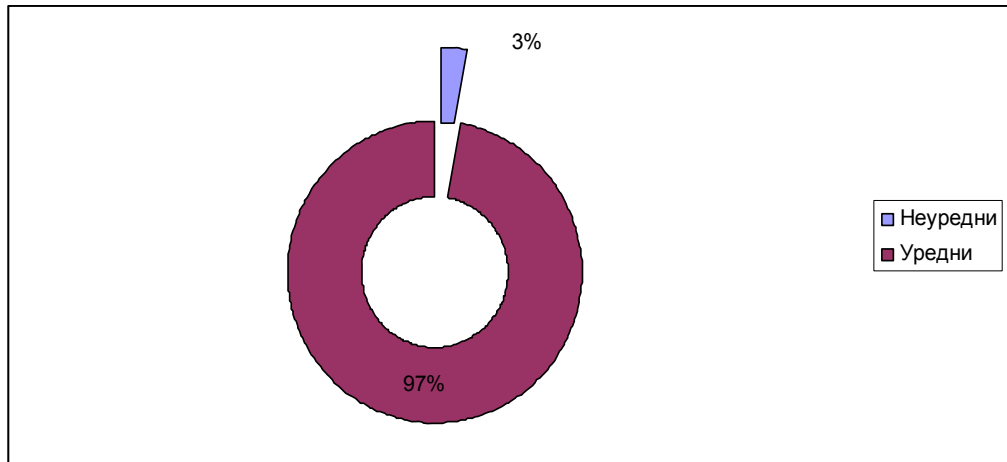
Од друга страна пак, во околу 28% од набљудуваните рочишта набљудувачите не ја нотирале оваа можност која им е дадена на обвинетиот и неговиот бранител. Причините за овој неопределен процент може да се најдат во фактот дека можеби, овие набљудувани рочишта веќе биле започнати, пред да започне периодот на набљудувањето, па така набљудувачите, без целосен увид во предметот на судијата, не би можеле да располагаат со оваа информација.

Од ова може да констатираме дека во најголемиот број од мониторираните предмети судот бил непристрасен, односно обвинетиот немал забелешка во однос на неговата непристрасност. Ваквите резултати се за поздравување од причини што во голема мерка тие може да ја зголемат општата доверба и сигурност во правниот систем на Република Македонија.

- **Дали е извршена уредна достава.**

Прашањето за уредна достава е од особена важност за времетраењето на кривичната постапка, а со тоа и со правото на обвинетиот за судење во разумен рок. Имено, од досегашните набљудувања на судските постапки, општ е заклучокот дека неажурноста на судовите во определена мера се темели и врз неефикасната достава, со што процесните субјекти не се навремено или соодветно известени за денот на одржувањето на рочиштата. Токму поради тоа, едно од особено значајните прашања при мониторирањето на судските постапки е - дали обвинетиот е соодветно и навремено известен за процесните дејствија. Сепак, од податоците добиените од набљудуваните рочишта, на прв поглед може да се изведе погрешниот заклучок дека со околу 97 проценти уредна достава, всушност проблемот кој честопати се посочува како главна причина за долготрајноста и неажурноста на судовите, е пренагласен. Велиме на прв поглед, од причини што всушност од податоците треба да се согледа фактот кој вели дека од вкупно 303 рочишта, добри две третини се водени со обвинети што се наоѓаат во притвор, па така овие лица, заедно со нивните бранители и не може да бидат неуредно известени за рочиштата, пред сè со

оглед на законската обврска за задолжителна одбрана во случаите кога обвинетиот се наоѓа во притвор (чл. 66 од ЗКП), и начинот на известување на бранителите (чл. 116 од ЗКП).

Сепак, позитивен е фактот, кој тој треба да биде и нагласен, дека забележлива е тенденцијата на зголемување на уредната достава кај набљудуваните предмети. Односно, дури и доколку се земе предвид само онаа една третина од преостанатите рочишта каде обвинетите не биле во притвор, останува констатацијата за не така драстичен број на неуредни достави, поточно во само од 8 од набљудуваните рочишта, коишто се евидентирани од страна на набљудувачите на Коалицијата. Од ова може да констатираме дека прашањето за уредната достава е едно од мошне значајните за остварување на правото на обвинетиот за судење во разумен рок, но сепак не е единствената причина поради која може да настапи пречекорување на ова право, а со тоа се исклучува и нејзиниот ексклузивитет, како и фактот за зголемувањето или намалувањето на ажурноста на судовите.

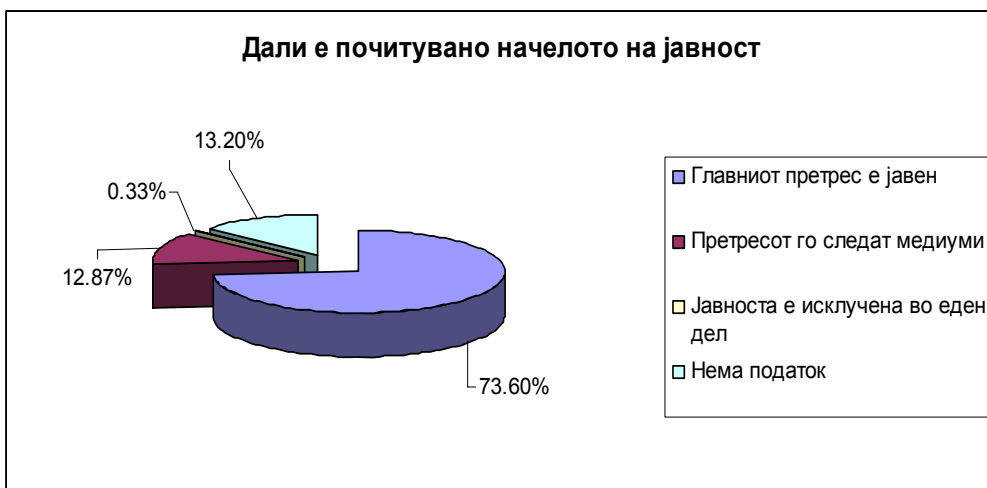
- **Дали се суди во отсуство.**

Согласно одредбите од членот 292, ст. 3 од ЗКП, главниот претрес може да се одржи во отсуство на обвинетиот само во исклучителни случаи. Така, главниот претрес согласно овие одредби, може да се одржи во отсуство на обвинетиот само доколку тој е во бегство или не им е достапен на органите на прогонот, а постојат особено важни причини за одржувањето на судењето во негово отсуство. Во однос на набљудуваните рочишта од предметите определени од страна на Коалицијата, евидентно е дека на најголемиот број на

рочишта обвинетиот е присутен. Доколку оваа констатација ја искажеме во проценти се добива бројка којашто изнесува повеќе од 89 проценти од вкупниот број на рочишта, а забележлив е само мал дел, односно само 32 рочишта кои се одржани во отсуство на обвинетиот и тоа - поради бегство (во 8.3 проценти, односно само 25 рочишта) или поради недостапност на обвинетите (само 2.3 проценти, односно биле одржани само седум рочишта).

- **Начело на јавност**

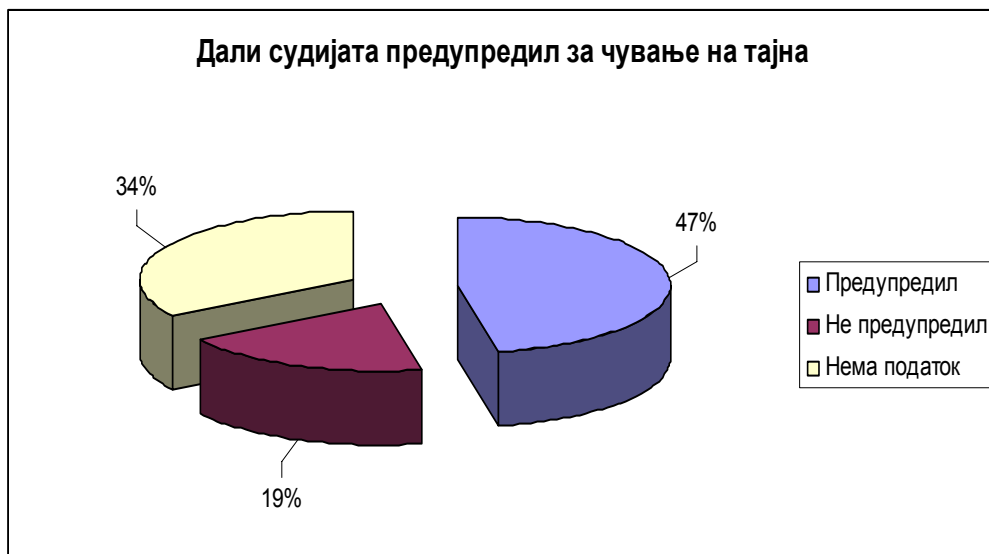
Еден од елементите на правичната постапка, а воедно и едно од основните начела уредени во ЗКП, е начелото на јавност. Притоа, основите за ова начело може да се најдат во две аргументации. Имено, јавноста во пресудувањето не е само значајна поради исполнувањето на општиот интерес

од страна на судовите како органи што се задолжени во една правична постапка да ги санкционираат сторителите коишто ги кршат општоприфатените норми на однесување во општеството и со тоа да влијаат од аспект на генералната превенција, туку се јавува и како нужен и неопходен коректив на работата на судовите, со што се зголемува нивната отчетност, непристрасност и законитост во постапувањето.

Во однос на присуството на јавноста во текот на главниот претрес, може да се констатира дека во најголемиот број на рочишта тие се јавни и дури дека еден добар дел од овие рочишта, кај јавноста будат особен интерес, па истите се покриени и од страна на средствата за јавно информирање. Карактеристично е дека само во текот на едно рочиште од набљудуваните 303, јавноста била исклучена од причини што на истото се изнесувале податоци од личниот и интимниот живот на обвинетиот.

Прашањето што неизбежно се поврзува со начелото на јавност на постапката е и прашањето за тоа - дали судијата ги предупредил странките во постапката за обврската за чување на во тајност на елементите коишто како такви, ги дознале во текот на претресот, а биле презентирани пред судот и коишто претставувале службена или деловна тајна.

- **Дали судијата предупредил за чување на тајна**

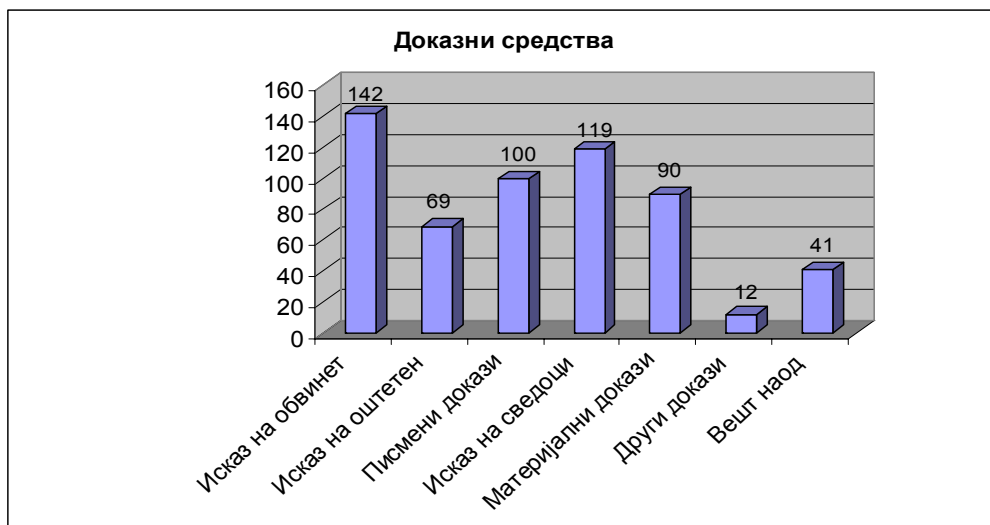
Како отстапување од начелото на јавност, се јавува обврската за исклучување на јавноста од определени процесни дејства во текот на главниот претрес, пред сè поради фактот што при овие процесни дејства може да се наруши правото на приватност или да се изнесат некои факти/податоци коишто спаѓаат во рамките на класифицираните податоци. Во овие случаи,

претседателот на советот е должен да ги опомене учесниците во постапката дека вака дознаените факти се должни да ги чуваат како тајни и дека не смеат да ги изнесуваат надвор од судот по завршувањето на рочиштето. Во однос на оваа обврска од набљудуваните предмети може да се забележи дека во скоро една половина од рочиштата судијата бил доследен на неговата обврска за предупредување на учесниците за обврската за чување на тајна, додека во 19% од случаите било констатирано пропуштање за примена на оваа обврска.

Интересен за коментар е податокот добиен од набљудувачите дека немаат одговор на ова прашање во дури 34 %. Ваквиот висок процент не доведува до мошне извесната констатација дека најверојатно, во текот на овие рочишта не биле изнесени некои факти коишто спаѓаат во редот на класифицираните податоци.

8. ДОКАЗИ

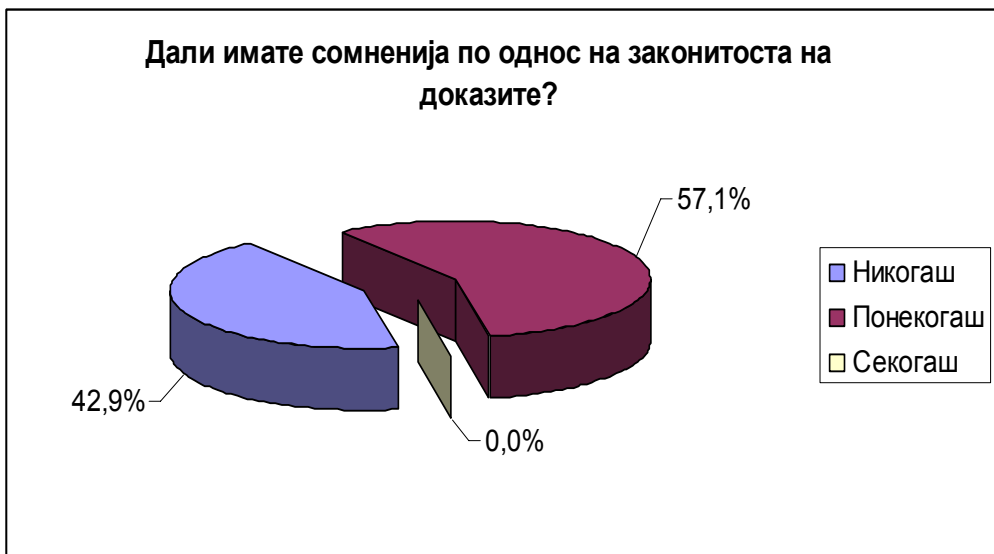
- **Кои доказни средства се користени**

Во однос на доказните средства, може да констатираме дека од вкупниот број на набљудувани и изведени доказни средства, најмногу се применувале исказите на сведоците и на обвинетиот, а најретко се користеле вештачењата. Може да се забележи дека писмените и материјалните докази биле применувани во определен висок износ. Ова е издржано, доколку се набљудува од криминалистички аспект, затоа што кривичните дела од областа на корупцијата најчесто се докажуваат со помош на сведоци, како и со помош на лицата со посебни особини - инфилтрирани агенти или агенти провокатори (кои понатаму во кривичната постапка може да се сослушаат како сведоци),

преку признанија на обвинетите и се разбира преку материјални и писмени докази, коишто сторителите не успеале да ги сокријат или отстранат (особено кај дела на злоупотреба на службената положба и овластување и кај деликтите што се придружни на нив, како фалсификување на службена исправа и слично). Сепак, подбрата варијанта на добиените податоци би била доколку исказот на сведокот не се става на врвот или поточно на piedestalot на користените доказни средства, односно, подобро би било доколку делото е докажано со помош на некое од другите доказни средства, а понатаму доказот да е зајакнат и со признанието на обвинетиот. Од друга страна, нешто што се наметна како интересно за коментар е релативно ретката примена на вештачењето како доказно средство. Притоа, причините за овие наоди може да се побараат како во природата на кривичните дела коишто се предмет на набљудување и анализа, пред сè поради фактот дека не секогаш е потребно вештачење заради докажување на вината на обвинетиот, така и поради големите финансиски издатоци на судовите за надомест на вештачењата, кои пак во услови на рестриктивни буџетски средства на судовите, се користат само во случаите кога нивната примена е апсолутно неопходна.

- **Законитост на доказите**

Судовите имаат обврска да обезбедат правилна и фер постапка за обезбедување на докази. Интегритетот на казненото правосудство се заснова врз законитото изведување на доказите во правична процедура. Оттука, големиот степен на сомневање на набљудувачите во законитоста на доказите кои се презентирани пред судот и врз кои се заснова судската одлука е

загрижувачка и бара дополнителна анализа. За жал, постојните прашалници и забелешките на набљудувачите не даваат подетална експликација на проблемот.

Може да се каже дека нормативно, со строгото воведување на правилата за отфрлање на незаконитите докази во чл. 15 ст. 2 ЗКП, нашето право дури и ги надминува стандардите на Европската конвенција. Според Европскиот суд за правата на човекот, отфрлањето на незаконитите докази во крајна линија е функција на домашниот систем на правни лекови. Наспроти ваквиот, прилично строг пристап на законот, кој по правило ги исклучува сите докази кои се незаконито изведени или добиени со повреда на правата и слободите на поединци (независно од степенот на повредата), нашата практика не му даде некое поголемо значење на овој институт.

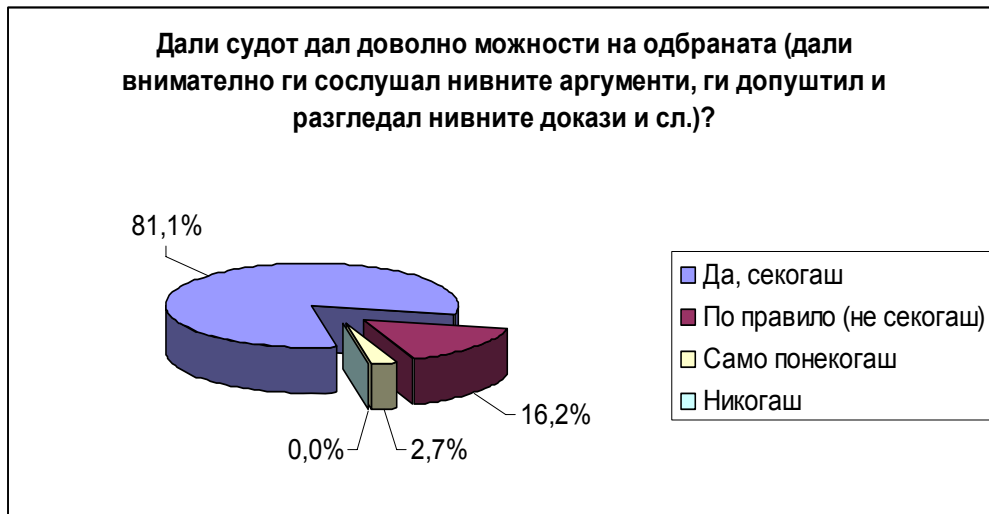
9. ПРАВО НА ОДБРАНА

- Дали обвинетите имале бранител

Спроведеното истражување покажува дека од вкупно 256 обвинети, колку што се во случаите кои беа предмет на набљудувањето, 180 имале бранител, што значи 70%. Оваа бројка се должи и на случаите на задолжителна одбрана, со оглед на тоа дека на значителен број од нив им е определена мерка притвор. Останатите 30% или 76 обвинети се оние кои или немале бранител или за кои нема податок.

- **Право на одбрана**

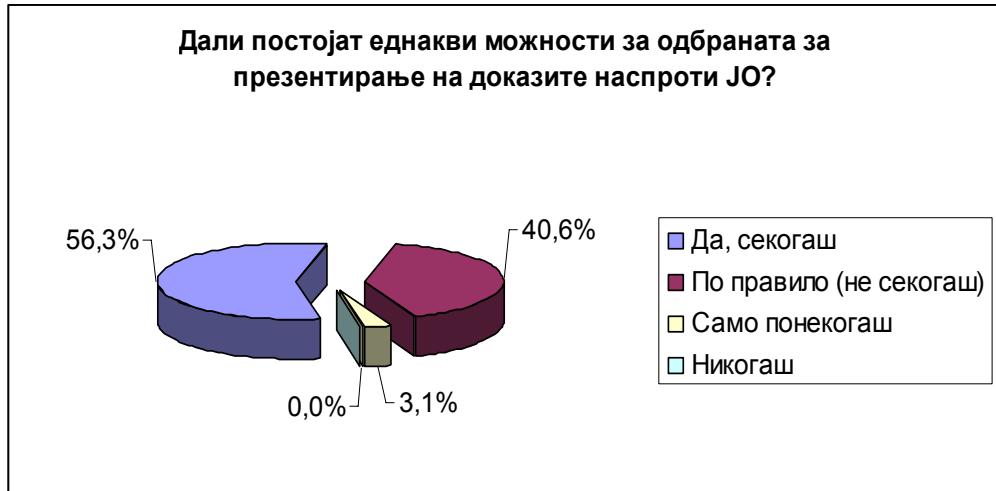
Ефектот на процесната контрола за којшто зборувавме понапред, инволивира нешто повеќе од обичната инструментална контрола за да се обезбедат поволни исходи. Можноста за изразување на мислењата и аргументите на странките, како и шансата да се изнесе сопствената верзија на приказната, е силен фактор во доживувањето на процедуралната правда. Оценките за процедуралната правда се зголемуваат ако постои поголема можност да се изразат гледиштата и аргументите на странките, независно од тоа дали со тоа реално се обезбедуваат поволни одлуки. Критериумот на процесна контрола одразува колкава можност имале обвинетите да го презентираат својот случај пред властите пред да биде донесено решение. Конечно, за луѓето да сметаат дека постапките се фер, не е важно само да им биде допуштено да си ја кажат сопствената приказна, туку важен е и впечатокот дека судот ги зел предвид нивните становишта.

На овој план, како есенција за фер судење, резултатите се охрабрувачки и за пофалба. Најголем дел од набљудувачите оцениле дека во повеќе од 90% од случаите обвинетите имале адекватна можност да ја презентираат својата одбрана на јавен претрес пред судот, во контрадикторна расправа.

- **„Еднаквост на оружјето“ за одбраната и јавното обвинителство**

Принципот на процедурална еднаквост е клучен елемент на концептот за фер судење. Концептот што стои зад овој израз, малку невообичаен за нас, не е толку непознат како што тоа изгледа на прв поглед. Тој потекнува од древниот принцип изразен во латинската максима *audi altera partem*. Принципот навистина има поголемо значење во акузаторните системи што функционираат како борба помеѓу спротивставените страни, од каде што логично произлегува и

барањето тие да имаат приближно подеднакви можности за битката да биде правична. Кај нас, суштината на овој принцип традиционално се изразува како *принцип на контрадикторност*. Принципот и тука се вбројува во основните принципи на казнената постапка, но е суштински лимитиран од т.н. истражно начело и активната улога на судот. Сепак, радува фактот што набљудувачите од проектот оцениле дека „еднаквоста на оружјето” по правило е застапена во постапките пред нашите судови (повеќе од 90%).

Сосема е разбирливо дека еднаквоста не претставува некаква апсолутна еднаквост во правата и овластувањата на странките, туку повеќе е едно балансирање на можностите на странките во согласност со спецификите на нивните процедурални улоги. Секоја од странките мора да има можност да го презентира своето гледање на случајот, како во однос на фактите, така и во однос на правните прашања. Покрај ова, секоја од странките мора да има можност и да коментира, односно да ги оспорува аргументите и доказите на противникот.

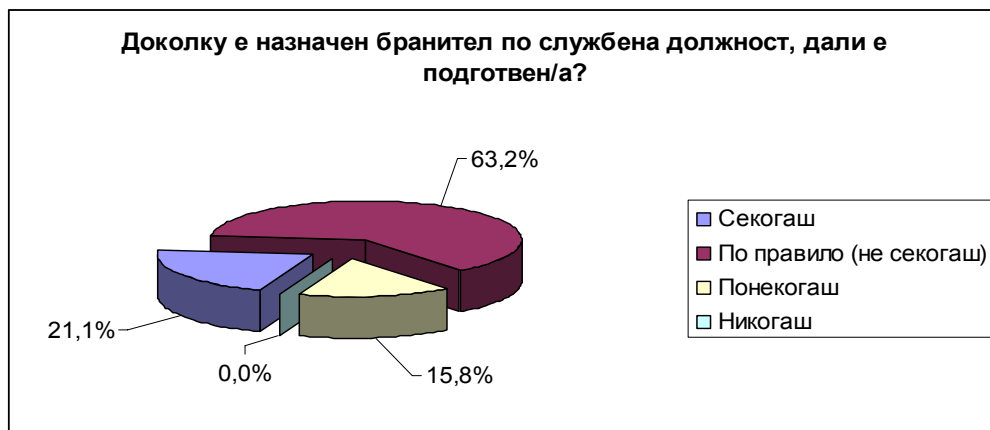
Проблемите со обезбедување еднаквост помеѓу странките во континенталните системи се од поинаква природа, што е сосема разбирливо бидејќи мешовитите системи кои подразбираат и активна улога на судот, по својот карактер не придаваат големо значење на принципот на еднаквост помеѓу странките. Имено во нив, за утврдување на вистината по службена должност првенствено е задолжен судот, а странките, повеќе или помалку, само му помагаат во тоа. При тоа еден од главните проблеми е фактот што судијата е детално запознат со списите на органите на прогонот, па дури и со доказите што формално не се изведени пред судот. Во реалниот живот обвинителството и судот соработуваат многу потесно отколку во акузаторните системи, од едноставна причина што во суштина имаат блиски појдовни хипотези и интереси. Иако од теоретска гледна точка ова не игра значајна улога – бидејќи судот својата пресуда може да ја заснова единствено врз доказите изведени

непосредно на усна и контрадикторна расправа – индиректниот ефект од познавањето на досието од претходната постапка, може да влијае штетно врз положбата на обвинетиот.

Проблемот со вештаците пак е решен на поинаков начин во однос на англосаксонските системи. Како што знаеме, нив ги именува судот и тие се сметаат за неутрални и објективни. Мора да се признае дека одбраната има тешкотии кога треба да се оспорат наодите и мислењата на ваквите службени експерти кои уживаат определен респект што оди со самата нивна позиција. Ваквиот систем навистина ја има таа предност што обезбедува начелна независност на експертите, но може да биде голем проблем за одбраната тогаш кога вештачењата суштински одат во прилог на обвинението. Токму поради ова, од особено значење е становиштето на Европскиот суд за човекови права кој не го оспорува ваквиот систем, но укажува дека тогаш кога обвинението се потпира врз наодите и мислењата на ваквите „неутрални“ судски експерти, за целите на чл. 6 од Европската конвенција, тие се третираат како „сведоци против обвинетиот“, што на одбраната ѝ дава за право да обезбеди присуство и сослушување на експерти во нејзина корист.

Иако вообичаено се приговара дека во презентирањето на доказите одбраната нема еднаков третман со јавното обвинителство, има и спротивни случаи. Во еден од набљудуваните случаи набљудувачите изразиле сомнеж во однос на правичното судење во конкретниот предмет од причина што обвинетиот подолг период се наоѓал на работа надвор од државата, но судот не одлучил да му суди во отсуство. Во конкретниот случај имено, судот не ги прифатил сите докази на јавното обвинителство, додека сите докази на обвинетиот биле прифатени.

- **Бранител по службена должност**

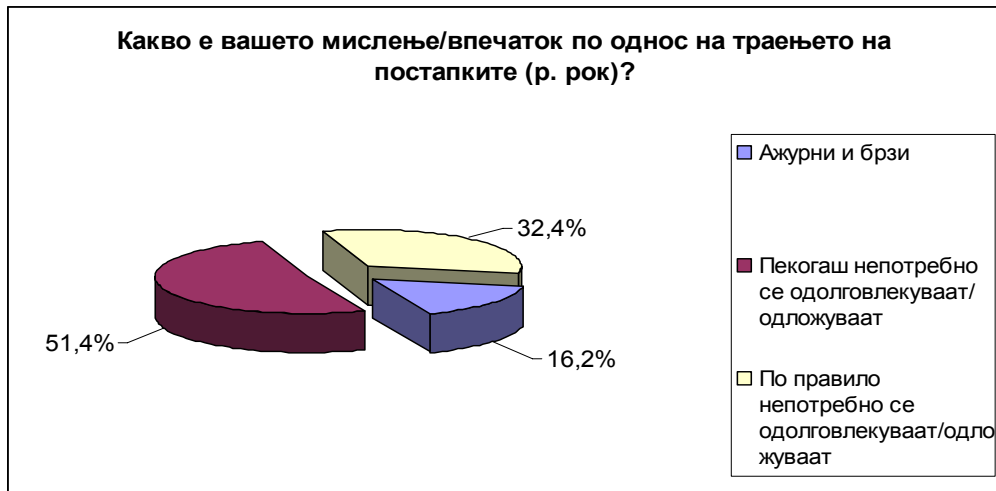

Наспроти тврдењата дека бранителите определени по службена должност од страна на судот се најчесто недоволно подготвени за судењето, впечатокот на набљудувачите во случаите кои биле предмет на набљудување е

дека тие се, напротив, најчесто солидно подготвени за одбраната (во повеќе од 80 %). Како причина за несоодветната подготвеност во некои случаи се наведува несоодветниот надомест на овие бранители, кој не е секогаш пресметан по адвокатската тарифа како и недоволното време за подготовка во одреден број други случаи.

10. СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК

- **Траење на постапките (разумен рок)**

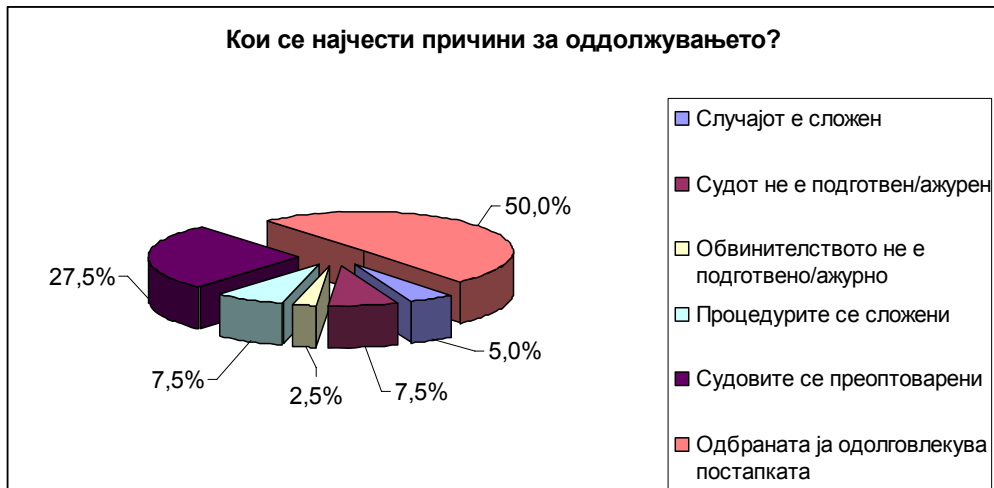

Долгото траење на судските постапки и повредите на правото на судење во разумен рок се познат проблем на судските постапки во Република Македонија. Како доволно ажурни и брзи се оценети постапките само во една третина од набљудуваните предмети (33 %). Во сите останати случаи мониторинзите процениле дека судењата непотребно се одолговлекуваат/одложуваат (67 %).

- **Најчести причини за одолжувањето**

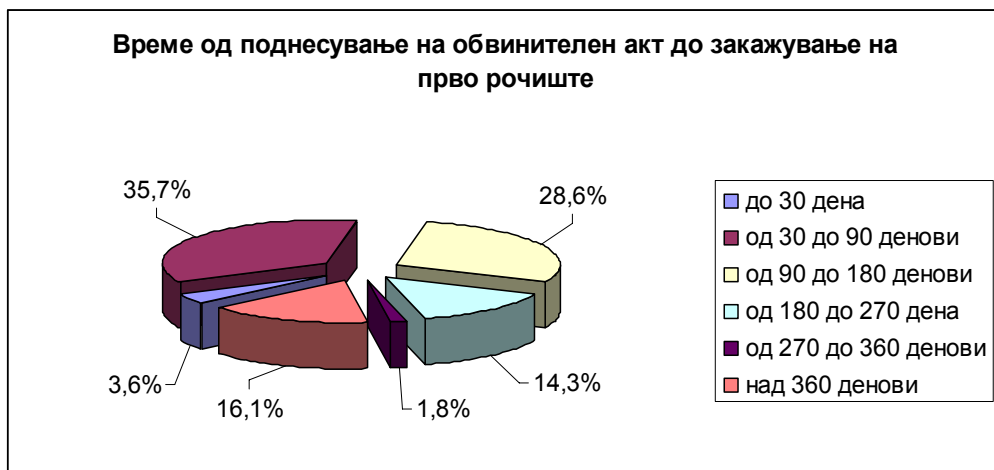
Како причини за одолжувањето на постапките за кои се одговорни судовите, набљудувачите ги навеле: преоптовареност на судовите (27,5 %), немање соодветни услови за судење (слободни судници), неажурност на судовите/ судиите (7,5 %) и сложеност на случајот (5%). 7,5 % од набљудувачите вината ја лоцирале во сложените и формални судски процедури, а само мал број (2,5 %) вината за одолжувањето ја префрлаат врз јавното обвинителство, полицијата и другите органи на откривање. Сепак, како куриозитет треба да се одбележи и тоа дека најголемиот број на набљудувачи

одговорноста за оддолгвлекувањето на постапките ја лоцираат кај одбраната, која наводно непотребно ја оддолжува постапката (50%) со недоаѓање на рочишта, неосновани барања за вештачење, жалења на лошата здравствена состојба на обвинетите и сл.

Со оглед на тоа што сите предмети од организиран криминал се префрлени во специјализираното одделението за таа намена во Основниот суд во Скопје, оваа година во тој суд имаше повеќе предмети. Поради преоптовареност на постоечките и недостиг на големи судници, судењата се одлагаа на подолг рок.

- **Време што поминало од поднесување на обвинителниот акт до закажувањето на првото рочиште**

Според одредбите на ЗКП претседателот на советот треба да го закаже главниот претрес најдоцна во рок од 30 дена од денот на приемот на обвинителниот акт во судот. Исклучок од ова има кога не е поднесен приговор против обвинителниот акт или пак кога приговорот е отфрлен, а претседателот на советот пред кој треба да се одржи главниот претрес, доставил барање до советот (чл.22 ст.6) да одлучува за секое прашање за кое врз основа на ЗКП се решава по повод приговорот.

Загрижувачки се податоците што произлегоа од резултатите на истражувањето според кои може да забележиме дека само во 3,6% од случаите е почитуван предвидениот законски рок за закажување на првото рочиште, додека пак дури во 28,6% од случаите периодот до закажување на рочиштето изнесувал помеѓу 270 и 360 денови, а во 16% и над 360 дена!

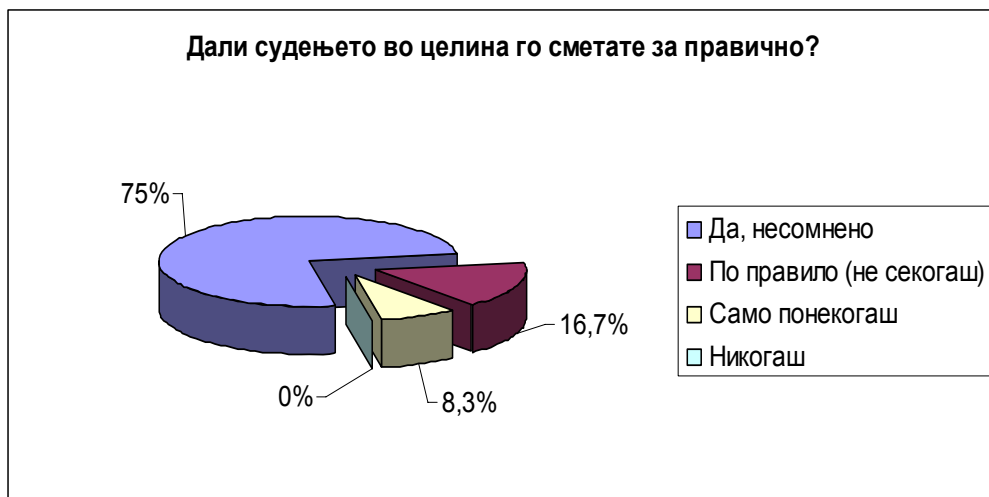
• **Причини за одлагање**

	Кои се причините за одлагање на предметот														Вкупно	
	Отсуство на ЈО	Отсуство на обвинителот	Отсуство на бранителот	Отсуство на оштетениот	Отсуство на сведоци	Повикување на нови сведоци	Приб. на материјални докази	Вештачење	Причини на страна на судот	Обвинителен акт	Завршни зборови	Одмор	Останато	Објавување на пресуда		Пресудено
Основен суд Битола	0	3	1	0	2	21	12	0	0	0	0	0	2	0	1	42
Основен суд Велес	2	7	11	0	11	2	10	4	2	1	2	0	3	1	2	58
Основен суд Кавадарци	0	8	1	0	2	0	2	0	0	0	0	0	2	1	1	17
Основен суд Кочани	1	3	2	0	0	0	0	3	1	0	0	1	5	1	2	19
Основен суд Охрид	1	2	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	2	0	0	7
Основен суд Скопје 1	0	9	1	1	1	20	14	0	7	0	0	18	22	1	0	94
Основен суд Струмица	2	5	2	2	0	12	10	1	2	0	3	0	5	2	7	53
Основен суд Тетово	2	1	3	0	1	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	10
Вкупно	8	38	21	3	17	58	48	8	13	1	5	19	42	6	13	300

Одлагањето значи незапочнување на главниот претрес на денот кога било закажано неговото одржување или, ако главниот претрес веќе започнал, може да се појават причини за негово одлагање за определен временски период. Околностите поради чие постоење може да дојде до одлагање на главниот претрес се различни.

Од резултатите од набљудуваните предмети произлегува дека без оглед на кој основен суд станува збор, се забележува општа тенденција причините за одлагање на предметите претежно да се лоцираат во повикувањето на нови сведоци (најчесто во основните судови во Скопје и Битола). Како втора причина се издвојува прибирањето на материјалните докази, а голем број предмети се одложени поради отсуството на обвинетиот. Гледано по основни судови, може да се констатира дека основен суд каде се одложуваат најмногу предмети е основниот суд во Скопје, потоа следат Велес, Струмица и Битола, додека пак најмалку одлагања на предметите се забележани во основниот суд во Охрид.

11. ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Најголем дел од судењата се оценети како правични (над 90%), бидејќи доказите подложни на контрадикторно тестирање биле презентирани пред непристрасен суд, а обвинетите имале адекватна шанса судот да го информираат од своја перспектива за фактите и аргументите релевантни за обвинението. Правото на обвинетите на разумно известување за обвинението против него и шансата да бидат сослушани во своја одбрана, се сметаат за базични права што како минимум го вклучуваат правото да се биде информиран за обвинението, да се испитаат сведоците против обвинетиот, да се понуди сведочење во негова полза и да се биде претставен од бранител.

Стандардите за фер третман произлегуваат од вредностите кои може да се групираат во неколку слоеви, а нивниот меѓусебен однос е навистина сложен. Така, првото ниво стандарди применливи врз казнената постапка се поврзани со точното утврдување на вината или невиноста што мора да биде во согласност со правните критериуми. Обвинетиот во таа смисла ќе биде третиран правично само ако е суден согласно веродостојното утврдување на

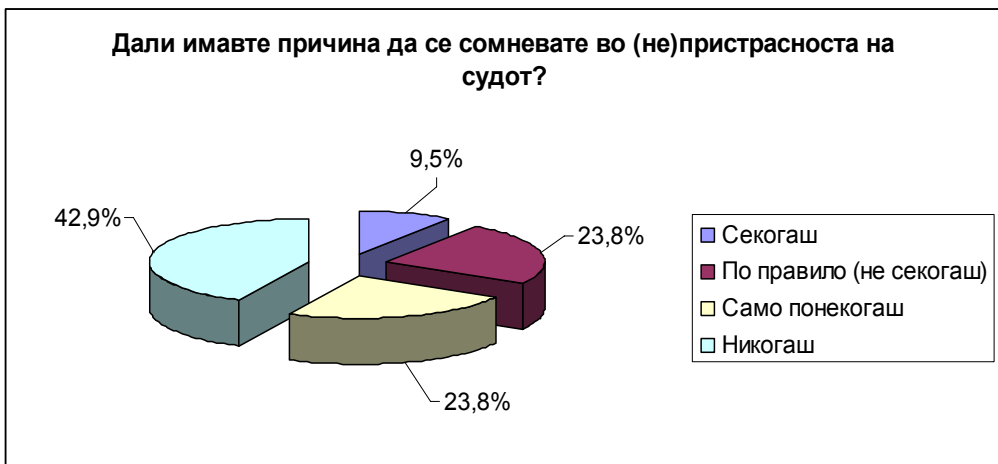
фактите и правилната примена на законот врз фактите. Другото ниво или група стандарди, може да биде врзана со забраната за нехуман третман, заштита на приватноста и слично. И додека некои од овие стандарди директно или индиректно влијаат врз исходите, други може да поставуваат определени ограничувања на патот на изнаоѓање коректни исходи, а некои дури и да бидат сосема независни од исходите.

Како фактори кои влијаеле врз оценките за правичноста на кривичните постапки набљудувачите ги истакнуваат: контролата врз постапката и исходите, можноста од изразување и разгледување на аргументите и коректноста на исходот. Во постапките каде што била обезбедена поголема процесна контрола на странките повисоко е оценета и процедуралната правичност. Ефектите од процесната контрола може да се објаснат со тоа што странките повеќе сакаат да имаат лична контрола врз исходот на постапката и во тоа гледаат единствен начин да влијаат врз исходот, бидејќи во судските постапки странките и не можат да добијат повеќе директна контрола врз самата одлука.

Колку едно судење се одвивало во согласност со стандардите за фер судење мора да се испита врз основа на судењето земено во целина зашто еден определен инцидент понекогаш може да добие такво значење и да претставува пресуден фактор во општата оценка на целосното судење.

Оцена на предметот *К.бр.409-08* е дека судењето во целина било правично, бидејќи на обвинетата и биле овозможени сите права за да може да ја даде својата одбрана. Судот го испочитува правото на обвинетата да не се појави на првиот главен претрес, бидејќи од денот на доставата до денот на главната расправа немало поминато 8 дена. Судијата излегол во пресрет и на барањето за одложување доставено од бранителот на обвинетата, бидејќи обвинетата сè уште не била спремна со оглед на нејзината психичка состојба. Судијата бил коректен и спремен да ја ислуша обвинетата и останатите учесници во постапката.

- **Независност и непристрасност на судот**

Имајќи ја предвид актуелната ситуација со многу контроверзи околу независноста на судовите, нашето внимание го фокусираат врз фактичката независност и непристрасност на судството. Во таа смисла, ултимативен тест за независноста е функционалната независност во судската практика и фактичката слобода од инструкции во вршењето на судската функција. Од друга страна, личната независност на судиите, иако заштитена во некои нејзини аспекти, не гарантира имунитет од какви и да е влијанија од страна на извршната власт. Во таа смисла, иако не може да биде толерирано отвореното мешање на извршната власт во правосудството, сепак посуптилните интервенции на извршната власт или други фактори или центри на моќ, набљудувачите тешко можат да ги регистрираат.

Сепак, фактот што во секој втор предмет од набљудуваните постоело некакво сомневање во непристрасноста на судот, е значаен и загрижувачки. Овој момент од своја страна, фрла сенка врз добрата оценка за правичноста на процедурите и казните бидејќи укажува на определена логична неконзистентност на резултатите и бара дополнителна анализа и можна ревизија на мерниот инструментариум во иднина.

Непристрасноста на судот е операционализирана на три начини: како непостоење пристрасност, како чесност и како правење напор да се биде фер. Непостоењето пристрасност во постапувањето на судските власти е следена со прашањето - дали обвинетите биле третирани различно во зависност од нивната раса, пол, возраст, националност или друга лична карактеристика. Непристрасноста во смисла на чесност е оценувана преку одговорите на прашањето - дали властите сториле нешто што било неправилно или нечесно и второ, дали полицајците, обвинителите или судиите се обиделе да покажат фер однос. Точноста пак и квалитетот во одлучувањето се утврдувани со одговорите на прашањето - дали судот ги имал потребните информации за да донесе правилна одлука.

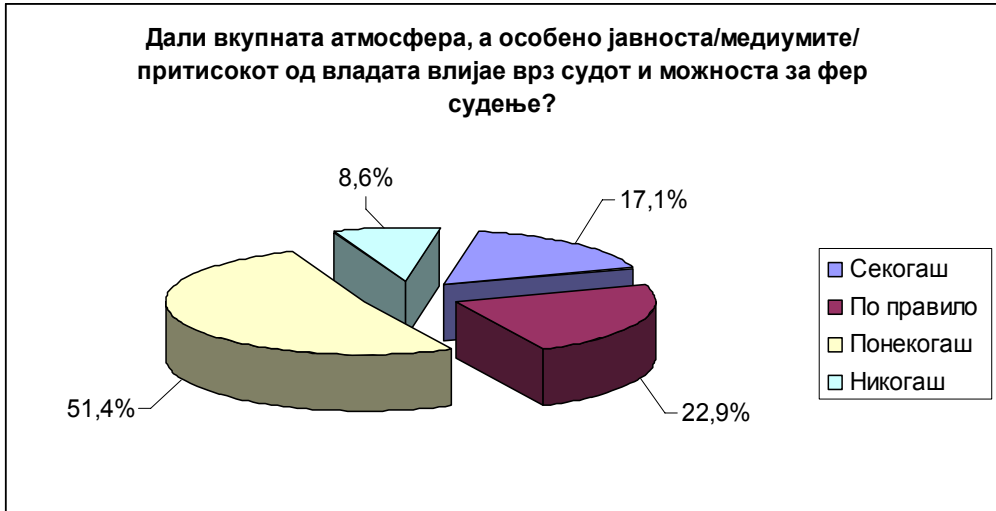
Резултатите од анализата покажуваат дека неколку аспекти на процедуралната правда имале независен придонес кон оценките на набљудувачите: напорот што властите го вложиле за да бидат фер; нивната чесност; оценката дали нивното однесување е конзистентно со етичките стандарди; дали е дадена можност за претставување; квалитетот на донесените одлуки; дали постои можност за жалба и дали во однесувањето на властите се покажала субјективност или пристрасност. Се покажало дека непристрасноста е значајна, но повеќе се манифестира во форма на субјективна пристрасност, и преку напорот да се биде фер и чесен, одошто како директна оценка за степенот на пристрасност на властите. Квалитетот на одлуките исто така се покажал како значаен, што било случај и со претставувањето.

Во предмет К.бр.532-08 поради поранешна соработка помеѓу судијата и обвинетиот како вршител на јавна функција, што истиот го ставило во слична релација и со јавниот обвинител, односно нив како вршители на дадените функции ги ставила во позиција тесно да соработуваат, а поради веројатноста и од нивното долгогодишно познанство, во текот на целата постапка набљудувачите можеле да согледаат наклонетост кон обвинетиот, со индикации дека заради овие врски можеби ќе биде донесена и

ослободителна пресуда. Сето ова/ особено кога ОЈО го изменило обвинителниот акт од Противзаконито посредување во Измама.

Ослободувањето од вина во конкретниот предмет било направено поради недокажување на вината на обвинетиот. Набљудувачите претпоставуваат и дека судот покажал поголема верба во исказите на сослушувачите сведоци кои се блиски пријатели на обвинетиот, отколку во сослушувањето на сведоците на оштетениот. Така случајот завршил со ослободителна наместо со осудителна пресуда, донесена врз основа на сите изведени докази.

- **Фер судење без притисок на власта и медиумите**

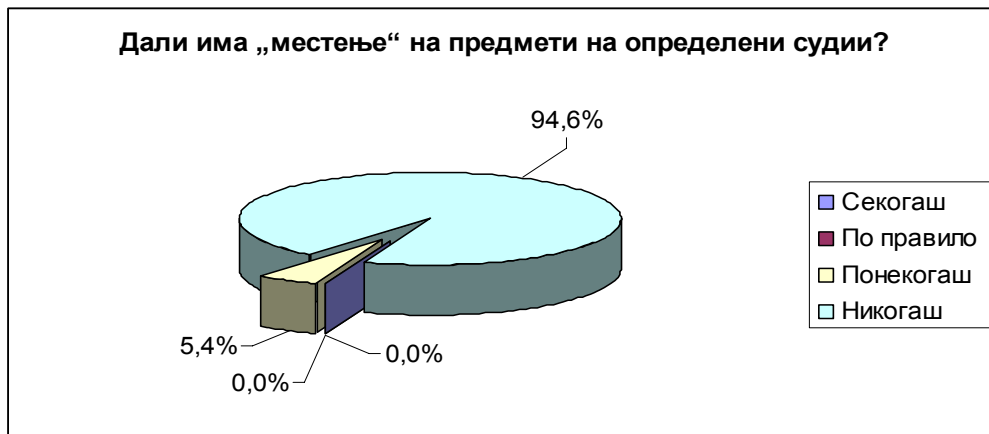

Во врска со публицитетот за откриените кривични дела од областа на организираниот криминал, можеме да кажеме дека освен во моментот на откривањето на сторителот, во текот на самата постапка нема некоја посебна заинтересираност од страна на самата јавност, освен од страна на локалните медиуми, кои како информативни медиуми имаат интерес да ја информираат јавноста и тоа најчесто на самиот почеток на постапката и на крајот, за време на објавувањето на пресудата, а ова особено ако се работи за попозната личност или за личност која врши некоја јавна функција.

Во предметот *К.бр.409-08* обвинетата била уапсена на спектакуларен начин, со присуство на медиумите, и овој настан предизвикал нервно /душевно растројство кај нејзиниот син, по што тој се обидел да си го одземе животот.

Во случајот *К.бр.532-08* се работело за поранешен началник на СВР Штип, кој бил уапсен по претходно следење и набљудување, па целиот случај бил будно следен и од ТВ медиумите во Штип (конкретно било снимано целото апсење, на кое му претходела (и била снимана) целата акција на МВР).

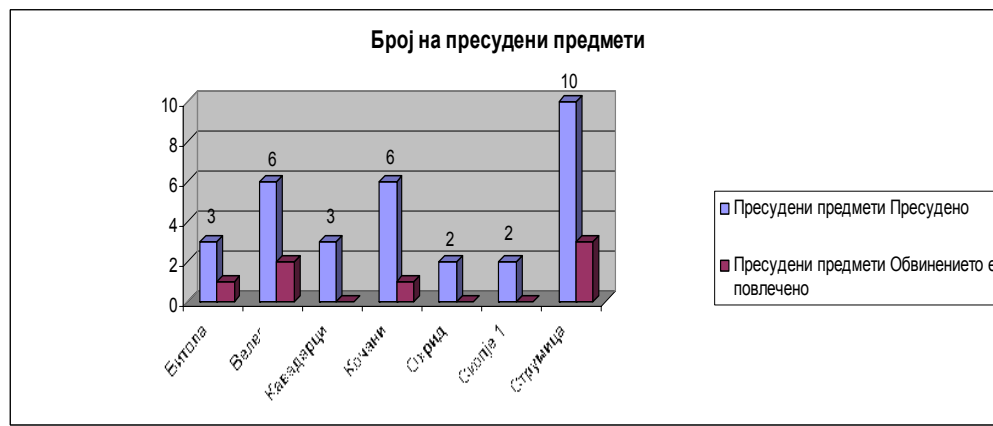
- **Право на „природен судија“**

Една од најзначајните гаранции што го обезбедува правото на обвинетиот да му суди независен и непристрасен суд, е правото да му суди судија што случајот го добил по редот на работа, без никакво местење на предметите- т.н. „природен судија“. Едно од пријатните изненадувања кои произлегоа од резултатите од проектот/истражувањето е наодот дека честите обвинувања за „местење“ на предметите кои постоеја до неодамна, со воведувањето на електронското распоредување на предметите во судот е сведено на минимум. Мал дел од набљудувачите (9%) сепак изјавиле дека не може да знаат дали имало некакво влијание врз поделбата на предметите.

12. ПРЕСУДА И КАЗНЕНА ПОЛИТИКА

- **Број на пресудени предмети.**

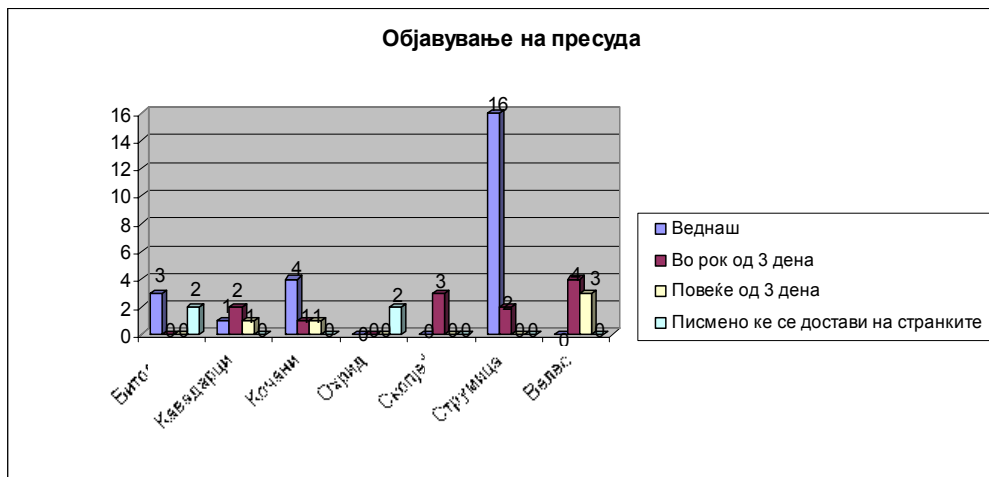

Во однос на завршените предмети, може да констатираме дека од вкупно 110 набљудувани предмети на 303 рочишта, постапката е завршена во 39 предмети. Од само беглото согледување на овие бројки, нужно се наметнува најочигледниот заклучок дека во поголемиот број на набљудувани предмети постапката трае повеќе од една година. Притоа, треба да се наведе дека во само 7 од случаите, Јавниот обвинител го повлекол обвинението, со што постапката е завршена со пресуда со која се одбива обвинението. Ова се должи на фактот дека се набљудувани постапки по започнување на главниот претрес. Материјална, односно мериторна пресуда е донесена во 32 предмети.

Притоа може да констатираме дека Основните судови во Струмица и Велес решиле најмногу премети и тоа 13, односно 8 соодветно, од кои 10, односно 6, се со мериторна пресуда. Во однос на бројот на набљудувани предмети, Основниот суд во Кочани решил најмногу предмети, односно дури 7 од вкупно набљудуваните 12, меѓу кои 6 со мериторна пресуда. На половина е Основниот суд во Кавадарци, со решени половина од набљудуваните предмети, а најмалку решени предмети се оние во Основниот суд Скопје 1 Скопје со само 2 од набљудуваните 22. Секако, треба да се земе предвид и комплексноста на предметите кои се процесуираат во овој суд, па оттука и потребата од повеќе време при носењето на пресудата по нив. Во Основниот суд во Охрид се решени 2 предмети од вкупно осумте набљудувани.

Може да се констатира дека јавните обвинители ретко се откажуваат од обвинението, односно искажано преку бројот на решените предмети, во најмногу предмети се откажале во Битола, т.е. во 1 од вкупно 4 решени предмети. Слична е ситуацијата и во Струмица (во 3 предмети од 13 решени), додека по исклучок се откажуваат во Велес (во 2 од 8 решени) и во Кочани (во 1 предмет од 7). Во останатите судови, може да се констатира дека јавните обвинители биле успешни во однос на презентирањето на фактите со кои ги товареле обвинетите за сторените кривични дела.

- **Објавување на пресудата**

Во однос на објавувањето на пресудата може да се констатира дека вкупно донесените триесет и девет пресуди се однесуваат на четириесет и пет обвинети лица, при што пресудите во малку повеќе од половината од случаите, односно на 24 обвинети, им се објавени веднаш, на повеќе од четвртина од обвинетите, односно на 12 обвинети, пресуди им се објавени во рок од три дена, само за 5 обвинети лица се донесени во рок што бил подолг од три дена, а за четворица обвинети лица пресудата им била писмено доставена (ова согласно ставот 3 од член 344 од ЗКП, за случаите кога странката, законскиот застапник, полномошникот или бранителот не се присутни при објавувањето на пресудата). Притоа, за пофалба е Основниот суд во Струмица, кој за 16 обвинети веднаш ја има објавено пресудата, а во однос на преостанатите двајца обвинети пресудата ја има донесено во рок од три дена.

Забележана е слична состојба и кај предметите кои се мониторираани во Основниот Скопје 1, според податоците од набљудуваните предмети, на сите тројца обвинети за кои изрекол пресуда, истата им ја доставил во рок од три дена. Доколку овие бројки ги споредиме со податоците од минатогодишните набљудувани постапки, може да заклучиме дека судовите имаат зголемување на бројот на објавени пресуди во рок од три дена во однос на пресудите што се објавени повеќе од три дена, додека пак ист е бројот на пресудите што писмено ќе им бидат доставени на странките во постапката. Од вака споредените податоци би можеле да го извлечеме заклучокот дека судовите во однос на набљудуваните предмети од оваа година се поажурни кога е во прашање објавувањето на пресудите, а за поздравување е и фактот дека тие прават напор за објавувањето на пресудите, согласно одредбите од членот 344 од ЗКП, со кој се предвидува пресудата да биде објавена веднаш по нејзиното донесување од страна на советот, односно најдоцна во рок од три дена од денот на завршувањето на главниот претрес.

- **Изречени санкции за соодветните кривични дела и обвинети**

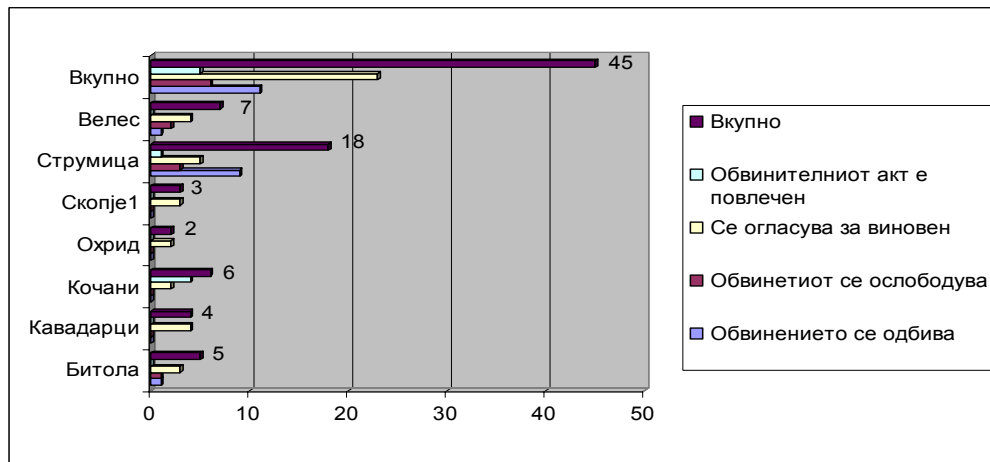
Доколку ја разгледаме казнената политика за овие 39 пресудени предмети, во кои биле обвинети 45 лица, може да го повториме минатогодишниот заклучок и да констатираме дека казнената политика е исклучително ниска.

Изречени санкции за соодветните кривични дела за сите обвинети

	Времетраење во месеци													Вкупно санкции по дело
	Обвинението се одбива	Обвинетиот се ослободува	Обвинителниот акт е повлечен	3	5	6	10	12	18	24	36	48	60	
248 Измамување на купувачи 354	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Проневера во служба 353	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	3
Злоупотреба на службена положба и овластување 357 Примање поткуп 247 Измама 257	11	3	5	1	0	3	1	1	1	0	2	1	0	29
Оштетување или повластување на доверители	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	4
247 Измама 257	1	1	0	0	0	2	0	0	2	1	0	0	0	7
Оштетување или повластување на доверители	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Вкупно	12	5	5	1	1	7	2	2	3	2	3	1	1	45

Па така, може да согледаме дека соодносот помеѓу осудителните пресуди и пресудите со кои обвинетиот не е прогласен за виновен, или во кои овластениот тужител го повлекол обвинителниот акт, или пак судот го одбил обвинението се скоро подеднакви, односно од вкупно обвинетите лица, во завршените предмети може да се констатира дека само половината биле прогласени за виновни. Овој заклучок нè враќа на една сеприсутна констатација дека овластениот тужител работи со слаби или недоволно изградени обвинителни акти. За разлика од ова, доколку се вратиме во една порана фаза од постапката, фазата на контролата на обвинението, заклучуваме дека таму, во најголемиот број од предметите или воопшто не е поднесен приговор на обвинителниот акт или тој е отфрлен, а обвинението е потврдено. Се чини дека бранителите не сакаат предметите да ги завршат во една рана фаза или дека воопшто не се заинтересирани за ова правно средство, кое од друга страна, судот го користи мошне малку и некритички .

- **Вид на пресуда**

Доколку се разгледаат податоците поделени според судот кој што ги донел и според пресудите во однос на обвинетите лица, може да забележиме дека Основниот суд во Струмица решил најмногу предмети, и тоа против осумнаесет обвинети, од кои пет обвинети биле прогласени за виновни, за еден обвинет било повлечено обвинението, а дури против девет лица обвинението било одбиено, додека ослободителна пресуда добиле тројца обвинети. Така Основниот суд во Струмица постапувал најмногу за сторено кривично дело злоупотреба на службена положба и овластување и тоа за 15 обвинети, за сторено кривично дело измама пресудил во два случаи, а за сторена проневера во службата донел пресуда само против еден сторител.

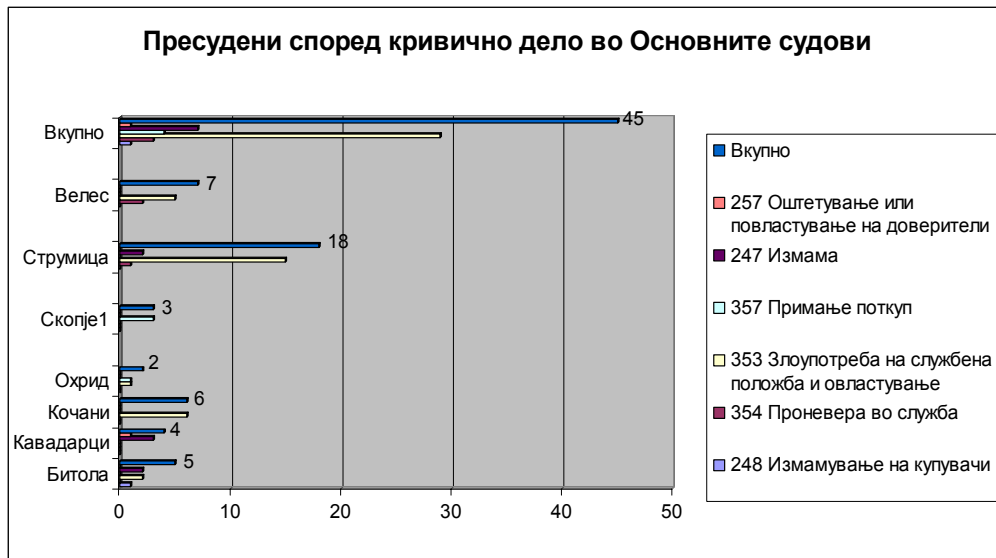
По Основниот суд во Струмица, за најмногу обвинети биле донесени мериторни одлуки во Основниот суд Велес, и тоа четири обвинети биле прогласени за виновни, двајца обвинети добиле ослободителна пресуда, а против еден обвинет било одбиено обвинението. Во однос на кривичните дела, овој суд постапувал против пет сторители на кривично дело злоупотреба на службена положба и овластување и за двајца сторители на кривичното дело проневера во службата.

Во Основниот суд во Кочани биле решени предмети против шест обвинети лица, од кои двајца добиле осудителна пресуда за сторено кривичното дело злоупотреба на службената положба и овластување, а против четворица обвинети за истото кривично дело обвинението било повлечено.

Основниот суд во Битола прогласил за виновни тројца обвинети, за еден обвинет судот нашол дека не е виновен, а против еден обвинет обвинението било одбиено. Основниот суд во Битола ги решил предметите за следните кривични дела за кои се теретат обвинетите: едно кривично дело измама на купувачи и по две кривични дела за измама и злоупотреба на службената положба и овластување.

Основниот суд во Кавадарци, во сите пресудени предмети има донесено осудителни пресуди, од кои тројца обвинети сториле кривично дело измама и

еден обвинет сторил кривично дело оштетување или повластување на доверители. Основниот суд Скопје 1 во Скопје донел три осудителни пресуди за тројца обвинети сторители на кривичното дело примање поткуп. Конечно, и Основниот суд во Охрид донел две осудителни пресуди за двајца обвинети, од кои едниот сторил кривично дело злоупотреба на службената положба и овластување, а другиот обвинет сторил кривично дело примање на поткуп.

Доколку, пак, ја разгледаме казнената политика според кривичните дела, може да ги добиеме следните согледувања.

Имено, најмногу пресуди се донесени, разбирливо за најфреквентните кривични дела, односно за делото од членот 353 од КЗ – злоупотреба на службената положба и овластување. При тоа, од вкупно донесените пресуди за 45 обвинети лица, за ова кривично дело биле донесени околу две третини т.е. биле донесени пресуди за 29 лица. Веднаш мора да се напомене дека од овие дваесет и девет лица, за виновни се прогласени само десет лица, додека за 11 обвинети, обвинението било одбиено, за 5 обвинети јавниот обвинител го повлекол обвинителниот акт, а само тројца обвинети добиле ослободителна пресуда. Во однос на лицата со осудителна пресуда може да се констатира една мошне ниска казнена политика. Поинаку кажано, само 7 осудени добиле казна во времетраење до една ипол година, односно на едно осудено лице му била изречена казна затвор од 3 месеци, 3 осудени лица добиле казна затвор во времетраење од 6 месеци, и конечно, судовите на по едно лице му изрекле казна во времетраење од 10, 12 и 18 месеци. Построги казни добиле две лица во времетраење од три години и најстрога казна му била изречена на само еден осуден и тоа во времетраење од четири години. Согласно овие податоци би можеле да констатираме дека на едно лице казната му била ублажена под посебниот законски минимум предвиден за овие дела, а додека најголемиот број на казни се движат во рамките на долната половина од посебниот законски

предвиден минимум и максимум за основното дело (од шест месеци до три години). Така само на три лица им биле изречени повисоки казни, било да се работи за највисоката казна за основното дело или, како во овие случаи, за некој од квалифицираните облици на ова дело. Оттука повторно можеме да заклучиме дека доколку се работело за квалифициран облик на основното дело, судот повторно покажал посебна благост кон сторителите на овие кривични дела.

Понатаму, покрај ова кривично дело, најмногу осудени лица има за стореното кривичо дело измама, односно по овој основ пресуди добиле 7 лица, од кои со осудителна пресуда биле 5 обвинети, 1 обвинет добил ослободителна пресуда, а за еден обвинет било повлечено обвинението. Во однос на казнената политика за кривичното дело измама, за кое за основниот облик може да се изрече парична казна или казна затвор до 3 години, може да констатираме дека двајца обвинети биле осудени на релативно ниска казна од 6 месеци, двајца обвинети ја добиле средната вредност на предвидената казна за ова кривично дело, односно осумнаесет месеци, а само едно лице било осудено на казна затвор во времетраење од две години.

Најдобар процент на успех овластените тужители имале кај кривичното дело примање поткуп од член 357 од КЗМ, за кое за основниот облик е предвидена казна затвор во времетраење од една до десет години, а согласно измените на КЗМ од септември 2009 година, се предвидува заострување во казнувањето на ова кривично дело, за кое е предвидена казна затвор во трење од најмалку 4 па до десет години. За ова кривично дело воедно, била изречена и највисоката казна од набљудуваните предмети, односно 5 години, додека на по еден обвинет им била изречена казна во времетраење од десет месеци, две и три години затвор.

За кривичното дело проневера во службата од членот 354, биле завршени постапките против тројца обвинети од кои, двајца биле прогласени за виновни и на истите им била изречена казна во време траење од 6 и дванаесет месеци затвор, соодветно, а еден обвинет добил ослободителна пресуда.

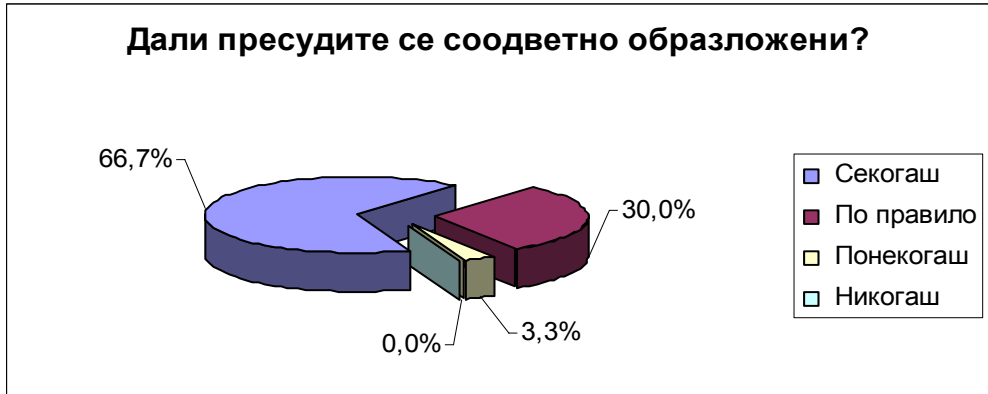
По едно осудено лице има и за сторените кривични дела измама на купувачи од член 248 од КЗМ, и оштетување или повластување на доверители од член 257 од КЗМ. Во првиот случај на обвинетиот му била изречена казна затвор во времетраење од 5 месеци, а во вториот случај на обвинетиот му била изречена казна затвор во времетраење од 6 месеци.

Во однос на казнената политика на судовите, може да се даде генералната констатација што без исклучок важи за сите набљудувани кривични дела, а таа е дека судовите имаат блага казнена политика која просечно се движи во рамките долната половина од законски предвидената казна за определеното кривично дело.

- **Образложеност на пресудите**

Членот 6 од Европската конвенција бара националните судови да ја образложат својата пресуда како при граѓански, така и при кривични постапки. Судовите не се обврзани да дадат детални одговори на секое прашање, но доколку поднесените докази се крајно битни за резултатот на предметот, во тој

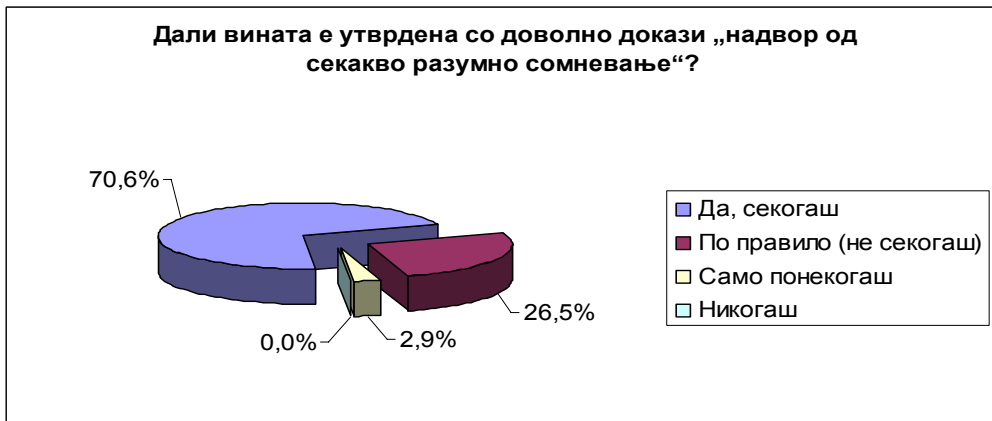
случај судот мора конкретно да ги разработи во својата пресуда. Нашиот суд таа должност многу детално ја опишува, така што судиите понекогаш ја чувствуваат и како преголем товар.

Општо мислење на набљудувачите е дека судската должност за образложување на одлуката е неопходна во сите случаи кои предвидуваат право на странката на поднесување правен лек против неа, исто како што тоа е неопходно за правилното функционирање на начелото на слободна оценка на доказите, што значи и објективизирање на таа оценка, односно заштита од грешки и самоволие на судот во таа дејност.

De lege ferenda должноста за образложување на пресудите кај нас би можела да се сообрази со начелото на економичност, кое начелно се врзува за жалбената иницијатива на странката, додека судот би бил должен да изработи исцрпно образложение само доколку странките ја најават својата жалба во одреден рок по објавувањето на пресудата

- Доволно докази за вината

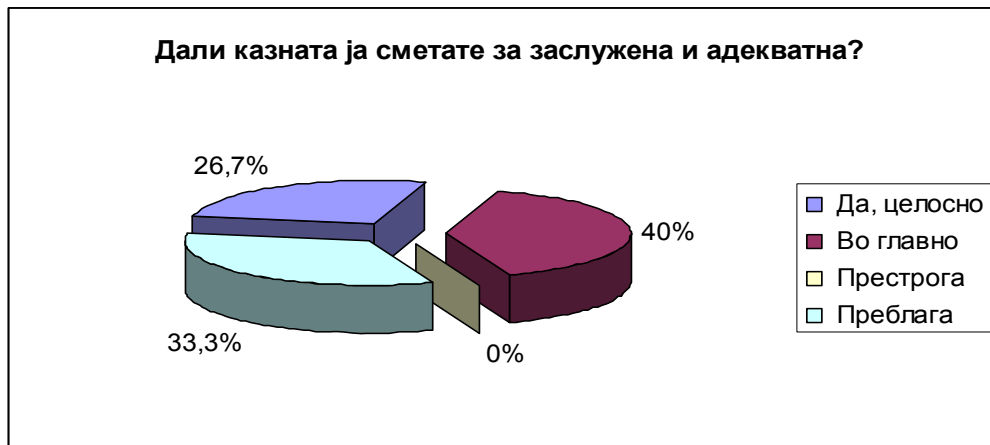

Едно од фундаменталните морални оправдувања за барањето на праведна казнена постапка е тоа дека таа го минимизира бројот на грешките, односно неправедните третмани. Во онаа мера во која се бара точна судска постапка, се задоволува и морално вредната функција на минимизирање на грешките во казнената постапка, бидејќи на тој начин се дава гаранција дека бројот на неправедните казни ќе биде толку мал колку што е тоа можно и се влева доверба дека оние што се казнети тоа и го заслужуваат.

Клучна теоретска гаранција што според меѓународните инструменти за човековите права и Уставот на РМ ја уживаат обвинетите е пресумпцијата на невиност. Ваквата пресумпција обично наоѓа израз во принципот дека вината мора да биде докажана „вон какво и да е разумно сомневање“. Постојат два основни аспекти на ваквото правило, и тоа - барањето за релативно висок стандард на докажување од една страна, и ставањето на товарот на докажување врз обвинителството од друга. Стандардот за кој зборуваме настојува да направи компромис помеѓу двете спротивставени цели: виновниот да се осуди, а невиниот да се ослободи, едновремено изразувајќи предимство за погрешните ослободувања пред погрешните осуди.

Веќе подолго време нашата постапка од т.н. мешовит тип е критикувана како неадекватна од аспект на почитувањето на пресумпцијата на невиност како стожерно начело на современото кривично право. Прво, товарот на докажување е повеќе ставен врз судот отколку врз јавното обвинителство, и второ, стандардот на докажување експлицитно не се повикува на стандардот „вон секако разумно сомневање“ на кој се инсистира во меѓународното право и земјите со акузаторна постапка од англо-саксонски тип. Наспроти ваквите тврдења во домашната и странска литература, оценките на набљудувачите покажуваат дека во најголемиот број на случаи е посигнат висок степен на убедливост во исправноста на одлуката за вината (97%), што бездруго е едно од поголемите пријатни изненадувања од резултатите добиени од проектот и спроведеното набљудување.

- **Праведност на казната**

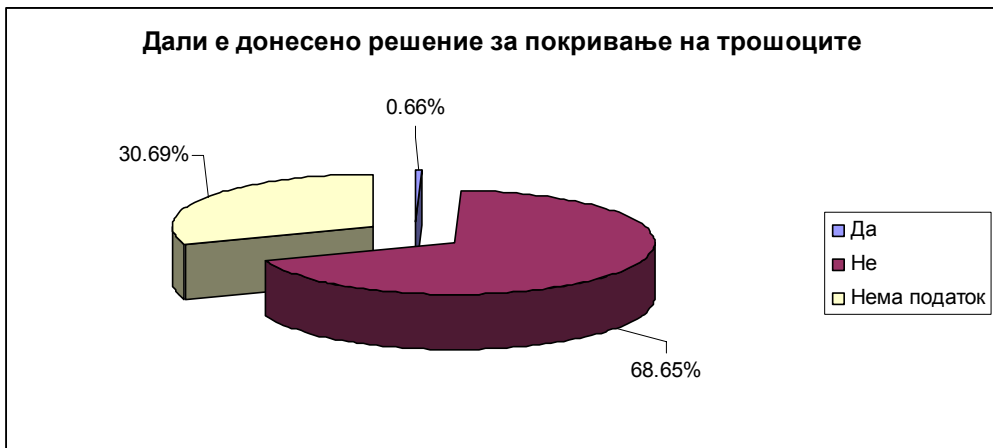

Правичната постапка претставува процедура што го оправдува исходот бидејќи обезбедува аргументи за тврдењето дека третманот кој едно лице го добива е третман што истото го заслужува.

Резултатите од набљудувањето покажуваат дека процедуралните фактори влијаат врз перцепциите на луѓето за правичноста на постапките и исходите. Овде нашата грижа беше дали луѓето веруваат дека процедурите и исходите се фер, повеќе одошто дали процедурите и исходите се навистина правични во некаква објективна смисла.

Две третини од набљудувачите (66.7%) сметале дека казната е заслужена и адекватна на стореното дело. Интересно е дека една третина (33.3%) сметале дека казните се преблагии, а ниту еден набљудувач не нашол дека обвинетите поминале полошо одошто заслужиле! Ова е важно да се notiра ако се знае дека заедно со сексуалните злоупотреби на децата, ова се дела каде во последниве неколку години во Република Македонија имаме најстрога казнена политика.

- **Дали е донесено решение за покривање на трошоците**

Од набљудуваните предмети констатирано е дека судот во скоро 70 % од случаите има донесено решение за надомест на трошоците на учесниците во постапката, со што може да се констатира дека барем од страна на судот, соодветно е препознаено и почитувано правото на учесниците за пристап до правдата преку финансиската "конструкција". Друго е прашањето дали учесниците и во која мерка се способни да го наплатат ваквото решение за надомест на трошоците (пред сè овдека се мисли на големите долгови кон вештаците и сличните детектирани проблеми во судството во РМ). Во однос на процентот, најверојатна е констатацијата дека 30% од мониторираните предмети сè уште не се дојдени во фазата за определување на трошоците на учесниците во постапката, односно не се завршени.

13. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Заклучоци:

- Во најголем дел од набљудуваните предмети обвинетите имале фер судење- правична можност да се бранат од обвиненијата. Со неколку исклучоци (каде се судело во отсуство) истите биле сослушани и имале соодветна и ефективна можност да бидат присутни за време на разгледувањето на нивниот случај. Домашните судови спровеле правилно испитување на аргументите и доказите изнесени од засегнатите страни и немале предрасуди при нивното проценување.

- Луѓето повеќе ги прифаќаат одлуките доколку истите се постигнати во постапки што се оценети како фер, правичноста на постапката се вреднува независно од правичноста на исходот. Мониторирањата покажаа дека процедуралната правда за лицата засегнати во постапката, претставува различно ниво на доживување/ е различно доживеана во однос на исходот. Крајниот исход сепак, игра клучна улога во оцената дали постапката за засегнатите била правична.

- Во кривичните постапки во случаите на корупција, прагматичните интереси на државата се стремат кон казнување на обвинетите поради избегнувањето на поголеми напори и трошоци. Токму затоа мониторирањето на постапките и придржувањето до стандардите што ја гарантираат правичноста се неопходни во заштитата на ранливите интереси на обвинетите, обезбедувајќи им колку што е можно тие да не бидат казнети, освен ако не се навистина виновни.

- ЗКП не го поставува проблемот на експедитивноста како право на обвинетиот туку како обврска на процесните субјекти. Неопределениот облик на обврска, од една страна ја релативизира работата на судот како двигател на експедитивноста, а од друга страна ја апсолутизира таа експедитивност, правејќи од неа квалитет кој не е дисјунктивен или комплементарен со другите процесни вредности. Вака формулирана, јавноправната обврска на судот да се тежнее кон формална ефикасност, на одреден начин, повеќе ги обврзува останатите процесни субјекти отколку самиот суд.

- Во Република Македонија почеста е корупцијата што се јавува во обликот на злоупотреба или противправното искористување на службената положба и овластувањата што произлегуваат од неа, за разлика од традиционалните корупциски деликти.

- Јавните обвинители ретко се откажуваат од обвинението.

- Во однос на примената на посебните истражни мерки, се задржува и минатогодишната констатацијата дека тие се употребуваат во многу рестриктивен број.

- При разгледувањето на мерките за обезбедување на присуство во текот на кривичната постапка, може да се констатира дека сите мерки заедно, без

мерката притвор, се применуваат во далеку помал број во однос на мерката притвор. Освен притворот, останатите мерки се применуваат во ретки или исклучителни ситуации.

- Во однос на останатите мерки за обезбедување на присуството на обвинетиот, притворот е далеку најприменуваната мерка за обезбедување на присуството на обвинетиот.

- Во однос на времетраењето на мерката притвор може да се констатира дека имаме особено долго траење на притворот, посебно во случаите каде тој е изречен во текот на главниот претрес.

- Во однос на непристрасноста на судот, со оглед на мониторираните барања за изземање на судиите, може да се констатира дека во најголемиот број од мониторираните предмети судот бил непристрасен, односно обвинетите немале забелешка во однос на неговата непристрасност.

- Забележлива е тенденцијата на зголемување на уредната достава кај набљудуваните предмети.

- Во однос на јавноста во текот на главниот претрес, може да се констатира дека најголемиот број од набљудуваните рочишта се јавни и дека на добар дел од нив присуствувале и средствата за јавно информирање.

- Во однос на обврската за опомена за чување на тајна од страна на судот до учесниците во постапката, може да се забележи една негативна појава дека дури во 19% од мониторираните предмети било констатирано пропуштање за примена на оваа обврска.

- Од доказните средства најмногу се применува признанието на обвинетиот, додека поретка примена бележат вештачењата.

- Мерката за одземање на предметите со кои е сторено кривичното дело или се настанати како резултат на кривичното дело се применила со во исклучителни случаи кај мониторираните предмети.

- Во однос на објавувањето на пресудата кај набљудуваните постапки, може да заклучиме дека судовите имаат зголемување на бројот на објавени пресуди во рок од три дена во однос на пресудите што се објавени повеќе од три дена.

- Може да се констатира дека постои половичен успех на обвинителите во однос на аргументирањето на обвинителните акти во текот на главниот претрес, така што тие биле успешни (со осудителни пресуди) само во половината од пресудените предмети. Овој заклучок нè враќа на една сеприсутна констатација дека овластениот тужител работи со слаби или недоволно изградени обвинителни акти. За разлика од ова, доколку се вратиме во фазата на контролата на обвинението, заклучуваме дека таму, во најголемиот број од предметите, или воопшто не е поднесен приговор на обвинителниот акт, или тој е отфрлен а обвинението е потврдено.

- Судовите имаат блага казнена политика која просечно се движи во рамките на долната половина од законски предвидената казна за определено кривично дело.

- Во голем дел од случаите судот има донесено решение за надомест на трошоците на учесниците во постапката со што е соодветно препознаено и почитувано правото на учесниците за пристап до правдата преку финансиската „конструкција“ барем од страна на судот.

- Лицата обвинети за кривичните дела на корупција, во најголем дел припаѓаат на старосната група од 36 до 55 години, со високо образование, па дури има и носители на научни степени. Тие најчесто се од македонска националност и во поголем дел, претходно неосудувани.

- Законскиот рок за закажување на главниот претрес најдоцна до 30 дена од денот на приемот на обвинителниот акт во судот, почитуван е во само во 3,6% од случаите, додека пак дури во 28,6% од случите периодот до закажување на рочиштето изнесувал помеѓу 270 и 360 дена, а во 16% и над 360 дена.

- Причините за одлагање на предметите претежно се лоцираат во повикувањето на нови сведоци и прибирањето на материјалните докази, а голем број предмети одложени се и поради отсуството на обвинетиот. Најмногу предмети се одлагаат во Скопје, потоа во Велес, Струмица и Битола, додека најмалку одлагања се забележани во основниот суд во Охрид.

- Најголема слабост на истрагата е долгото траење, несоодветното прибирање на докази и повторувањето на дејствијата. Долгото траење на истрагата се проблематизира особено во притворските случаи. Како главни причини за развлекување на истрагата се наведуваат некоординираните односи помеѓу полицијата, јавното обвинителство и судот. Самото обвинителство како институција пак, во голема мера зависи од МВР бидејќи нема сопствени истражни капацитети, додека судската истрага по правило ги повторува сослушувањата на лицата претходно сослушани од полицијата и јавното обвинителство и не придонесува битно во собирањето на доказите и утврдувањето на фактичката состојба.

- Процесните тешкотии со судиите поротници произлегуваат од нивната неподготвеност и пасивност во текот на судењето како и од неотпорноста кон надворешните влијанија. Во организациона смисла, нивното учество ја отежнува работата на судот затоа што тие многу често не одговараат на повиците за судење.

Препораки:

- Треба да се спроведат сериозни истражувања за главните извори на грешките што доведуваат до потфрлање на правдата, бидејќи дури и некои познати причини не се вистински истражени. Неопходни се истражувања што би ги испитале реалностите, пресиите и изворите на грешки во секој стадиум на казнената постапка. Втор чекор би бил развивање определени системски решенија или гаранции, што треба да обезбедат некакво значајно редуцирање на откриените проблеми и ризици.

- Во сложеното одмерување на интересите помеѓу ефикасноста и човековите права треба повеќе да се води сметка и за почитувањето на интересите на жртвата.

- Судањето во отсуство е непожелно од аспект на правото да се присуствува на судањето како елемент на правото на правично судање и треба да се допушта само кога одложувањето на судањето може да доведе до губење на доказите, застареност на можноста за гонење и слично.

- Обвинетиот мора да биде во можност ефективно да учествува во постапките. Важноста да се обезбедат правата на одбраната во кривичните постапки е фундаментален принцип на едно демократско општество и во овој поглед членот 6 од ЕКПЧ мора да се толкува на таков начин кој тие права ги прикажува како практични и ефективни, наместо како теоретски и илузорни. Од државата се очекува да биде внимателна во обезбедувањето на правата на одбраната и какви било мерки кои би ги ограничиле овие права треба да се строго неопходни.

- *Неоткривање на докази.* Правичното судање бара обвинителството да ги изнесе и открие сите докази, како оние против обвинетиот, така и оние во негова полза. Пропуштањето да се открие некој доказ што може да биде од значење за одбраната, сепак автоматски не е повреда на Конвенцијата, туку ќе зависи од оценката на постапката во целина.

- Принципот на јавност мора да се балансира помеѓу интересите и правата на пошироката јавност и правата на обвинетиот, жртвата и сведоците. Во принцип правото на јавност на судањето не е само право за обвинетиот кое ќе гарантира правилно постапување во судањето. Тоа е исто така и право на јавноста во едно демократско општество. Како што правдата се остварува во име на народот, јавноста има право на контрола врз постапката. Потребно е поставување на соодветна рамнотежа помеѓу двете страни, учесниците кои може да имаат конфронтирачки интереси и јавноста.

- На правото на одбраната посебно негативно влијание има ограничувањето на правото за поднесување на барањето за изземање, поради околностите кои предизвикуваат сомнеж во непристрасноста на судијата или судијата/поротник (чл.39 точ.6), во периодот до почетокот на главниот претрес. Оваа новост е воведена во ЗКП 1976 год. со цел да се спречат процесните злоупотреби и за да се зголеми ефикасноста на постапката.

- Барањето за судање во разумен рок според јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права во Стразбур бара прекумерното траење на кривичната постапка да се компензира со намалување на казната за сметка на должината на постапката, нешто што на домашните судови им е сосема туѓо.

- Да се применува рестриктивна политика во однос на употребата на притворот како најчеста мерка за обезбедување присуство на обвинетиот, за сметка на проширувањето на примената на останатите мерки за обезбедување на присуство на лицата во текот на кривичната постапка.

- Да се настојува траењето на мерката притвор да биде сведено на минимум, односно тој да се сведе само на неопходно потребното време додека постојат околностите поради кои оваа мерка и била определена.
- Да се задржи тенденцијата на зголемување на уредната достава во кривично-правните предмети.
- Да се зголеми вниманието на судот во однос на примената на опомената за обврската за чување на тајна од страна на судот до учесниците во постапката.
- Зголемување на примената на мерката за одземање на предметите со кои е сторено кривичното дело или се настанати како резултат на кривичното дело.
- Да се поттикне зголемувањето на успехот на овластените тужители преку поднесување на поаргументирани обвинителни акти, преку кои би се зголемил процентот на донесени осудителни пресуди од страна на судот.
- Преиспитување на казнената политика на судовите, која за набљудуваните кривични дела е преблага, со што би се потенцирале и ефектите од казнувањето во однос на специјалната и генералната превенција која се остварува преку казнувањето.

Извадок од рецензијата на проф. д-р Љупчо Арнаудовски

...Осврнувајќи се на сите прашања што се предмет на анализа во овој труд, авторите ги идентификуваат проблемите, ги изведуваат оценките од теоретска и практична природа, укажувајќи истовремено на насоките во кои треба да се бараат решенијата. Од оваа гледна точка заклучоците како изведени констатации од добиените резултати, но и како изведени научно проверени сознанија за насоките во кои треба да се бараат нивните решенија, особено оние што добиваат потврда и од добиените резултати, се од големо значење. На моменти, правејќи споредба со резултатите добиени од претходните истражувања кои се однесуваат на истата проблематика во рамките на Коалицијата „Сите за правично судење“, значајни се констатациите дека судовите и судиите покажуваат значаен напредок, сè почесто придржувајќи се и спроведувајќи ги во својата работа меѓународните стандарди за процесна правда. Авторите на анализата при формулирањето на заклучоците не остануваат само на изведување на оценки за утврдените состојби туку низ теоретска разработка го одредуваат местото на секој институт од гледиште на секое обвинето лице во постапката и работата на судот како самостоен, независен, непристрасен и правичен орган.

Наведените заклучоци, заедно со оценките и констатациите, треба да дојдат до секој судија како сознание кое нужно ја наметнува потребата од примена во нивната работа, отстранување на слабостите и недостатоците и подигнување на работата на судовите на повисоко и попрофесионално ниво.

Препораките се исто така претставени на еден систематичен начин со развоетност која уверува во нивната правилна насоченост, но и убедливост во потребата истите да бидат прифатени, особено со нивната насоченост кон унапредувањето на работата на судовите и судиите.

Препораките се конципирани како општи, принципиелни укажувања, но и како конкретни насочувања во која насока треба да се бараат решенија со конкретна идентификација и на проблемите, но и на правните институти.

Во општите укажувања на препораките, по мислење на рецензентот од особено значење се оние што укажуваат на насušната потреба од следење и истражување на појавите во оваа област, на системски начин и со соодветна, научно заснована методологија. Ова особено поради фактот што новите облици на криминалитет со нови феноменолошки карактеристики бараат знаења и искуства, особено во ова време кога се вршат измени и дополнувања на нашето казниво законодавство.

Заклучоците и препораките кои меѓусебно се надополнуваат по содржина и методологија, дадени се во систем и нивното разгледување, оценување и прифаќање треба да се реализира со еднаков пристап како една целина.

Оценка на трудот

Рецензентот на трудот „Судската ефикасност во справувањето со корупцијата во Република Македонија“, во изготвувањето на рецензијата ги изнесе своите оценки и забелешки посебно во делот на *заклучоците* и *препораките*. Овој пристап рецензентот го избра најмалку од две причини: авторите на анализата се осврнуваат на резултатите од набљудувањето спроведено во текот на 2009-та година и врз нив формулираат ставови и оценки за одделни институти кои водат кон афирмирање на потребите за систематско следење на овие појави, бидејќи периодот од една година е краток за во него да се очекуваат значајни промени. Втора причина е фактот што вака подготвениот извештај, има за цел да ги идентификува проблемите што се јавуваат кај судовите, судиите и овој криминалитет посебно, да укаже на нивниот карактер и врз база на тие укажувања да пристапи кон изготвување на нови проекти преку кои ќе се истражуваат истакнатите проблеми, ќе се анализира состојбата во нашето судство во однос на неговото функционирање како независно и самостојно, а во согласност со меѓународните стандарди за процесна правда. Тоа значи и одредена програмска насоченост на истражувањето во оваа област и методолошки пристап кој ќе овозможи да се отстранат слабостите од овој вид, на кои е укажано и во самиот извештај.

Авторите на анализата кон обработката на материјата пристапуваат со голема стручност и познавање на самата проблематика. Нивната компетентност доаѓа до израз при обработката на резултатите од истражувањето. Графичкото прикажување на резултатите се наоѓа во функција на објаснувањето на појавата и проблемите, но и како поткрепа на изведените заклучоци, констатации и ставови. Пристапот во анализата има двоен карактер: секој институт се обработува и објаснува од аспект на неговото практично функционирање низ постојаната легислатива, но авторите истовремено своите ставови ги објаснуваат преку нивните научно-теоретски погледи и сфаќања кои се во согласност со доминантните теоретски и научни гледишта во современата кривично-процесна и теоретска мисла. Тие анализата ја ставаат во функција на постојните и претстојните измени на нашето кривично-процесно законодавство. На тој начин, анализата добива посебно значење и вредност, таа не е само анализа туку и труд со повисоки стручни и професионални вредности. Таа ги опфаќа проблемите од материјалното казнено право, и се наметнува како нужна во казнено-процесното право со елементи на криминологија. Сето ова ја прави анализата комплексна и сеопфатна.

Посебна вредност на анализата претставува идентификацијата на работата на судовите и судиите низ сите фази на постапување, бидејќи тоа е начин на кој се објаснува суштината на проблемот и се одредуваат насоките по кои тие треба да се следат и истражуваат. На тој начин се остварува патот на препораките во кои се нагласува потребата од перманентни, системски истражувања во оваа област кои инаку, кај нас, недостигаат.

Заклучок

Врз основа на сите понапред изнесени констатации, оценки и ставови за трудот „Судската ефикасност во справувањето со корупцијата во Република Македонија“ од авторот проф.д-р Гордан Калајциев, во соработка со асс.м-р Дивна Илиќ и асс.м-р Бобан Мисоски, на координаторот на проектот му предлагам да ја прифати анализата со оценките дадени во оваа рецензија и да преземе чекори за нејзино печатење и објавување. Со оглед на карактерот на оваа анализа, целите и предметот на истражување, содржината и начинот на кој во неа се расправа за клучните проблеми, рецензентот предлага таа да се достави до судовите, судиите и јавните обвинители како информација и сознание за тоа како треба да се постапува во иднина по предметите по кои одлучуваат, особено од аспект на меѓународните стандарди за процесната правда. Ставовите и препораките изнесени во анализата како и констатациите, ставовите и предлозите изнесени од страна на рецензентот, треба да послужат како основа за идни истражувања од оваа област.

Скопје, 29 јануари 2010

Рецензент
Проф.д-р Љупчо Арнаудовски

Користена литература:

AMNESTY INTERNATIONAL: Fair Trials Manual, London, 1998.

ANDREWS, J. A. (Ed.): Human Rights in Criminal Procedure, Nijhoff, The Hague, 1982.

BASSIOUNI, M.C. (Ed.), The Protection of Human Rights in the Administration of Criminal Justice, New York, Geneva, 1994.

BELJANSKI, S.: Međunarodni pravni standardi u krivičnom postupku, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2001.

БУЖАРОВСКА/ МИСОСКИ/ АНАСТАСОВА, Компаративно истражување на контрола на обвинението во споредбеното право, МРКПК, бр. 2/3, 2008.

ВРХОВЕН СУД НА РМ, Оценки и заклучоци на Врховниот суд на Република Македонија по Извештаите за работа на судовите во Република Македонија во 2008 година, Општа седница на Врховниот суд на РМ, одржана на 26.05.2009 год.

COUNCIL OF EUROPE: Implementation of the right to a fair trial guaranteed by Article 6, para.1, of the European Convention on Human Rights and of the provisions included in Article 6, para.3, in particular procedures, Strasbourg 1993.

DELMAS-MARTY, M.: The Criminal Process and Human Rights: Towards a European Consciousness, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/ Boston/ London, 1995.

EUROPEAN COMMISSION FOR THE EFFICIENCY OF JUSTICE (CEPEJ), European judicial systems, Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice, Council of Europe, 2008.

GROTRIAN, A.: Article 6 of the European Convention on Human Rights-The Right to a Fair Trial, Council of Europe, Strasbourg, 1992.

HARRIS, D. / O'BOYLE, M. / WARBRICK, C.: The Law of the European Convention on Human Rights, Butterworths, London, 1995.

IVICEVIC KARAS, E.: Načelo jednakosti oruzja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zatitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Zbornik PFZ, 57 (4-5), 761-788 (2007).

JACOBS, F. G./ WHITE, R. C. A.: European Convention on Human Rights, Third Edition, Oxford University Press, Oxford, 2002.

JANIS, M.W./ KAY, R. S/ A. BRADLEY: European Human Rights Law, Second ed. Oxford, 2000.

КАЛАЈЦИЕВ, Г. : Ефикасност и правичност во кривичната постапка, МРКПК, Бр. 3, 2004, 49-52.

Г. КАЛАЈЦИЕВ /Д. ТУМАНОВСКИ/ Д. ИЛИЌ, Правичното судење и еднаквоста на оружјето во новиот ЗКП, МРКПК бр. 4, 2008.

КАЛАЈЦИЕВ, Г. : Правична постапка, Докторска дисертација, Правен факултет, Скопје, 2004.

КРАПАЦ, Д. / КАЛАЈЦИЕВ, Г. / КАМБОВСКИ, В. / БУЖАРОВСКА, Г.: Стратегија за реформа на казненото право на Р. Македонија, Министерство за правда на Република Македонија, Скопје, 2007.

REID, K.: A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, Sweet & Maxwell, 1988.

СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА ЕВРОПСКИ ПРАШАЊА: Национална програма за усвојување на правото на Европската унија, Скопје, 2009 год.

STAVROS, S.: The Guarantees for the Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights, Martinus Nijhoff, Dordrecht/ Boston/ London, 1993.

TRECHSEL, S.: Human Rights in Criminal Proceedings, Oxford University Press, Oxford, 2005.

WEISSBRODT, D.: The Right to a Fair Trial, Martinus Nijhoff, The Hague/Boston/ London, 2001.

МАТОВСКИ/БУЖАРОВСКА/КАЛАЈЦИЕВ Казнено процесно право, Скопје, 2009 г.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

342.192.03:343.352(497.7)

343.352:342.192.03(497.7)

КАЛАЈЦИЕВ, Гордан

Судската ефикасност во справувањето со корупцијата во Република Македонија : извештај од проектот „Програма за набљудување на судски предмети во врска со корупцијата во Република Македонија“ / [автор: Гордан Калајциев]. - Скопје : Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, 2010. - 65 стр. : граф. прикази ; 22 см

Библиографија: 64-65

ISBN 978-608-4552-09-3

а) Судови - Ефикасност - Корупција - Спречување - Македонија
COBISS.MK-ID 81629706